

GRØN FORMIDLING af en sort fortid

*Evaluering af formidlingstiltag i forbindelse
med det VELUX-finansierede forskningspro-
jekt "Bylivets sorte omstilling"*

Af Katarina Le Müller Gundersen

CENTRUM. Forskningscenter for centralitet. Rapport nr. 14 2024

MUSEUM ODENSE

CENTRUM. Forskningscenter for centralitet. Rapport nr. 14 2024

E-publikation udgivet af Forskningscenter CENTRUM ved Museum Odense 2024

ISBN 978-87-90287-59-9

© Museum Odense & Katarina Le Müller Gundersen

Redaktion: Kirstine Haase & Sissel Bjerrum Fossat

Museum Odense

Overgade 48

5000 Odense C

museum@odense.dk

museumodense.dk

museumodense.dk/forskning/forskningscentret-centrum

Indhold

DEL 1 - Formål og baggrund	5
Baggrund for formidlingen.....	5
Seks greb til gode museumsoplevelser	7
Brug af teknologi	9
Forskellige vinkler på fortællingen om "Bylivets sorte omstilling"	10
Gæstens perspektiv	11
Typologi for brugerpositioner	11
DEL 2 - Beskrivelse af formidlingstiltag i forbindelse med "Bylivets Sorte Omstilling"	13
Håndgribelig formidling.....	13
Sokkemonsterværksted	14
Madtema i Den Gamle By.....	16
Følsomt Klimabroderi.....	17
Ekspertformidling.....	19
Klimatalk.....	19
Forskningens Døgn 2023.....	20
Den sorte busrute	21
Minirundvisninger madtema.....	22
Energis dag	23
Blandede formidlingsgreb.....	25
Fra å til havn. Odense Havnekulturfestival	25
Klimasamtaler	26
It Socks	28
Dramatiseret formidling	31
Koblingerne og det store rod.....	31
Odenses sorte eventyr	33
Rejs jer mod maskinen	35
Brugerworkshops.....	37
Det sorte spil (test).....	37
ODA + It Socks	39
Undervisningsmaterialer.....	41
DEL 3 - Hvad sagde gæsterne	43
Brugerworkshops og undervisningsspil	44
Samtaler om klima	45

Flere vinkler – flere ord	46
Generelt ser det ud til at museumsgæsterne gerne vil tale om klima og bæredygtighed	47
Hands-on-aktiviteter	48
Plads til flere fortællinger	51
Opsummering af gæsternes feedback.....	53
DEL 4 - Analyse.....	53
Hvordan blev kulturhistorien formidlet og brugt i formidlingstiltagene?	54
Blev der skabt personlig refleksion hos de besøgende?	59
DEL 5 – Konklusion og perspektivering	62
Litteratur.....	67

DEL 1 - Formål og baggrund

Dette er en dokumentation og evaluering af formidlingstiltag i forbindelse med forskningsprojektet **Bylivets sorte omstilling december 2020 – maj 2024**, der er finansieret af Velux-Fonden. I projektet deltog følgende museer; Museum Odense (MO), Den Gamle By (DGB), Energimuseet (EM) og Danmarks Jernbanemuseum (DJM).

Evalueringen er bygget således op, at baggrunden for formidlingstiltagene samt projektets formidlingsfokus præsenteres i del 1. Derefter præsenteres det samlede katalog af formidlingstiltag for projektet i perioden 2022-2024 tematisk. I den sidste del sammenholdes formidlingstiltagene med de intentioner, der blev formuleret fra starten, samt med den feedback i form af interviews, billeder og observationer, der er blevet indsamlet fra juni 2023- februar 2024.

I evalueringen bruges paraplybegrebet ”formidlingstiltag” om de aktiviteter, udstillinger, rundvisninger, workshops og meget mere, som er blevet til under projektet. Det er vidt forskellige tiltag, hvis fællesnævner er tilknytningen til projektet, de deltagende museer, og det overordnede tema; ”Bylivets Sorte Omstilling”.

Det er ikke formålet her at lave en sammenligning af de forskellige tiltag, men derimod at præsentere dem, og ud fra observationer, feedback og de indsamlede interviews, evaluere på formidlingen samlet set, samt bidrage til en erfaringsdeling omkring museernes formidling i og af den grønne omstilling.

Et forskningsprojekt forankret på fire forskellige museer, samt med eksterne samarbejdspartnere, vil nødvendigvis have mange former for formidling; dels den helt klassiske forskningsformidling i form af forskningsartikler, oplæg, deltagelse i seminarer og konferencer – men også populærvidenskabelig formidling i form af avisartikler, oplæg i forbindelse med Forsknings Døgn osv. De her gennemgåede formidlingstiltag er kendetegnede ved, at selvom de måske ikke altid foregår På museerne, så er de skabt ud fra museets fagområde og forskningsprojektet. I denne evaluering ses der bort fra den akademiske formidling i form af artikler, oplæg til konferencer osv., og der fokuseres på den publikumsorienterede formidling af ”Bylivets Sorte Omstilling”.

Baggrund for formidlingen

Udviklingen af formidlingstiltag har taget udgangspunkt i det overordnede forskningsprojekt, der præsenteres således i projektbeskrivelsen:

Livet i byerne har siden midten af 1800-tallet været uløseligt forbundet med afbrændingen af kul, olie og gas. Damplokomotiver begyndte at køre, og gasværkerne gav byboerne lys i gaderne. Senere kom elværker, fjernvarme og transportnetværk på skinner og asfalt – de store urbane systemer.

I byerne mødtes de enkelte menneskers liv med de tekniske systemer. De nye fantastiske muligheder havde afgørende betydning for familierne. Omvendt var almindelige menneskers vaner og dagligliv med til at bestemme, hvordan byerne blev indrettet, og at energiforbruget steg.

Indtil for nyligt tænkte ingen på, at afbrændingen af kul og olie udledte en usynlig gas, CO₂. Og at den udledning med tiden ville blive et voldsomt problem for verdens klima. Der er derfor brug for en historisk undersøgelse af bylivets sorte omstilling.

Projektet tager udgangspunkt i bymennesket og studerer ændringer af hverdagens vaner mht. bolig, forbrug og transport. Ved at formidle de kulturhistoriske forandringer, der knytter sig til forbruget af fossilt brændsel, vil de fire deltagende museer være med til at synliggøre og skabe refleksion over vores forbrug i nutiden.

Forskningsprojektet ledes af museumsinspektør Sissel Bjerrum Fossat ved Odense Bys Museer i samarbejde med Den Gamle By, Danmarks Jernbanemuseum, Energimuseet og Center for Life Cycle Engineering ved Syddansk Universitet. Desuden medvirker forskere fra CBS, Aarhus Universitet, Aalborg Universitet og Forstadsmuseet.

Projektet samler med andre ord en tværfaglig gruppe, der kombinerer de kulturhistoriske museers dybe viden om hverdagslivets forandringer med universitetshistorikeres indblik i systemernes udvikling og naturvidenskabens kvantitative tilgang.

Projektet er finansieret af VELUX FONDEN og løber i perioden december 2020 – maj 2024. (Fossat, 2020, s. 1).

Som en del af projektet har de deltagende museer forpligtet sig til at udvikle og implementere formidlingstiltag, der med udgangspunkt i den viden der akkumuleres i projektet, samt de deltagende institutioners eksisterende formidlingsprofiler og faglige ekspertise, formidler historiske og aktuelle perspektiver i om de menneskeskabte klimaforandringer.

I ansøgningen beskrives sigtet med formidlingen således (fremhævnningen er forfatterens):

Drivhuseffekt og klimaforandringer har vi alle hørt om, men begreberne er store, abstrakte og svært begribelige. Klimagasserne kan hverken ses eller lugtes, og mange danskere har vanskeligt ved at forbinde problemstillingen til sig

selv og egen livsstil (Thorndahl 2018). Psykologiske studier viser, at klimadebatten fremkalder negative følelser såsom frygt, skyldfølelse, hjælpeløshed og vrede, der forhindrer engagement, handling og evnen til at reagere på budskabet (Hamilton 2019). Emnet er altså mere aktuelt og følelsesladet end nogensinde. Udfordringen for projektets formidlingsdel bliver derfor at undersøge, **hvordan museerne kan bruge kulturhistorien til at skabe personlig refleksion hos den almindelige museumsbesøgende og igangsætte en dialog om fortidens forbrugsmønstre set i forhold til vores nutidige livsførelse og klimapåvirkning**. Formidlingen vil tage udgangspunkt i forskningsprojektets forskellige emner og søge at omsætte den viden, der tilvejebringes om de abstrakte udviklingsprocesser til konkrete formidlingstiltag. (Fossat, 2020, s. 7-8).

Arbejdet med at formidle resultaterne af projektet til de deltagende institutioners publikummer, blev påbegyndt allerede i december 2020, hvor en række møder og workshops, faciliteret af Martin Rauff fra Baaring Stories ApS, dannede baggrunden for de formidlingstiltag der i sidste ende blev til virkelighed, og som vi skal beskæftige os med i denne evaluering. Temaer og perspektiver fra det fælles udviklingsarbejde oplistes her, og bruges også som reference i analysen. I de indledende workshops blev der arbejdet med:

- 1) Seks greb som de deltagende institutioner finder virkningsfulde og værd at stræbe efter.
- 2) En overordnet tematisering af brugen af teknologi i formidling.
- 3) Vægtningen af forskellige fortællinger.

Det følgende er direkte citeret fra Martin Rauffs opsamling fra workshopforløbet (Rauff, 2022, s. 3-5).

Seks greb til gode museumsoplevelser

Første gennemgående greb *Dramatisering af formidling, og brug af faktabaserede fiktioner*. Der var flere af de medbragte eksempler, der benyttede greb fra fiktionen som formidlingsafsæt, og det er et af de greb der kan bruges til at skabe et personligt engagement for gæsten. Brugen af genkendelige dramaturgiske greb kan både skubbe til nysgerrigheden og være med til at fastholde engagement og opmærksomhed. Den personbårne formidling var stærkt repræsenteret i eksemplerne på dette greb; både i form af projicerede og audiobårne person-fortællinger og som levende formidling i form af rollespil, skuespil, fortælling og in-situ formidling.

Andet gennemgående greb *Isenesættelse af Aha-oplevelser*. At få indsigter, der overrasker, var også en af gennemgående hændelser, der fremhævedes af

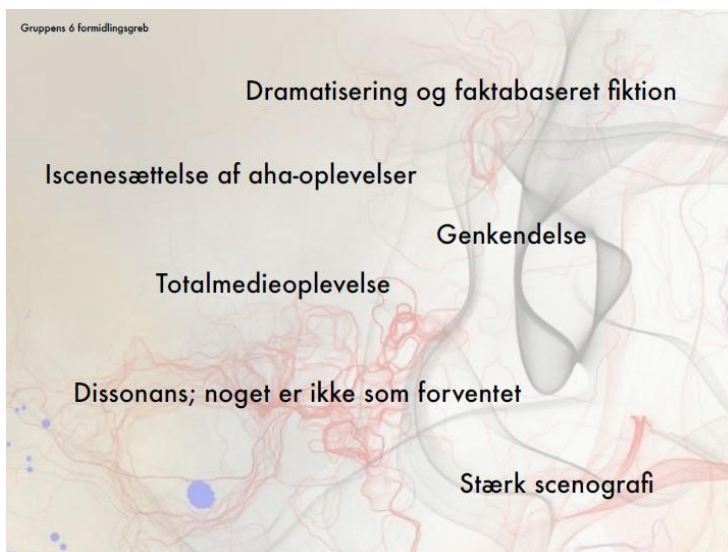
gruppen, som del af 'en god formidlingsoplevelse, og en måde at fremme personligt engagement på. Greb 2 blev nævnt på workshopen blandt andet i: Diskussionerne der efterfulgte div. præsentationer, og specifikt i Energimuseets klimaspil, der tager udgangspunkt i spillernes konkrete livssituation og iscenesætter aha-oplevelser gennem simulation af mulige hverdagsvalg.

Tredje gennemgående greb *Genkendelse*. At der er noget man umiddelbart genkender som relevant eller interessant, der kan være med til at markedsføre og rammesætte oplevelsen for den potentielle gæst.

Fjerde gennemgående greb *Totalmedieoplevelse*. Den opslugende oplevelse af billede, lyd og genstande blev nævnt flere gange, og var også en del af besøgsoplevelsen på Det Nye HCA hus i forbindelse med workshop 2. Greb 4 nævntes på workshopen blandt andet i: Den Gamle Bys eksempel fra udstillingen "Gladiator" på Moesgaard museum, der var en oplevelse af 'næsten at være' i arenaen. Energimuseets brug af VR i forbindelse med formidling af havvindmøller. Jernbanemuseets eksempel fra 'Spoorwegsmuseum' i Utrecht, der har en slags 'rutesjebane tog-simulator'. OBM's (Museum Odenses, red.) - præsentation af AR-app til formidling af Ærtebøllekulturen i landskabet.

Femte gennemgående greb *Dissonans; noget er ikke som forventet* Overraskelsen kan skærpe opmærksomheden og være en åbning til engagement i formidling og oplevelse for gæsten. Greb 5 nævntes på workshopen blandt andet i: Jernbanemuseets eksempel med at køre damptog på S-togsnettet og OBM's pod-walk, der fremstiller at "Den by de (brugerne) troede de kendte, har en helt anden historie".

Sjette gennemgående greb *Stærk scenografi*. Det at bygge universer der understøtter formidlingens stemninger og pointer, og kommunikerer med alle sanser, var både på den første og den anden workshop noget der blev taget frem i debatterne. Greb 6 nævntes på workshopen blandt andet i: Jernbanemuseets 'Drømmenes Kupé', OBM's Børnenes Baggård, Den Digitale Apoteker hos DGB, hvor genstand og scenografi er smeltet sammen

(Rauff, 2022, s. 6)

Brug af teknologi

Et andet emne, der bliver inddraget fra de indledende workshops, omhandler teknologisering, og i forlængelse deraf, om institutionernes erfaringer med brug af teknologi, hvilke ressourcer det kræver, og på sin vis også om den begrænsning og gave, der ligger i det midlertidige formidlingsformat. Fra Martin Rauffs sammenfatning af projektdeltagernes arbejde med teknologisering, kommer følgende udsagn (Rauff, 2020, s.14)

- 1) Der er begejstring og gode erfaringer med lavteknologi (Eksempler fra workshops var bl.a: nip-nappere på Moesgaards Neandertal-udstilling og vandpumpen i Børnernes Bagård). Det gælder både virkning, etablering og drift.
- 2) Der er begejstring for digital teknologi som oplevelsesbærer, men blandede erfaringer med driften og udviklingen. (Eksempler er blandt andet: DGB fortæller om deres arbejdsgruppe omkring det digitale, OBM fortæller om Ærtebølle AR-app)
- 3) Personbåret formidling, herunder rollespil, opleves både som empatiskabende og som en genvej til at øge det personlige engagement, men det kan være tungt både i forberedelse, uddannelse og drift. (Eksempler på workshopdagene var bl.a. Jernbanemuseets fremlæggelse af et besøg på den tidl. hærens kampscole i Oksbøl og DGB's gennemgang af et besøg på Hjerl Hede på den første workshop)
- 4) "Vi skal mange ting, når vi har fri", derfor skal enhver teknologi altid virke og være nem at bruge, for rent faktisk at blive brugt af besøgende.

Forskellige vinkler på fortællingen om "Bylivets sorte omstilling"

Ud over de ovennævnte greb og overvejelser om teknologi, arbejdede projektdeltagerne også ud fra en række udsagn og temaer, der kunne hjælpe med museernes vægtning i formidlingen. Disse vinkler og udsagn blev brugt af hver institution til at prioritere, hvor de hver især ville lægge fokus.

Liste med udsagn og temaer i ikke-prioriteret rækkefølge (Rauff, 2022, s. 8).

1. Historien om LTS (Large Technological Systems) og infrastrukturen.
2. Historien om udviklingen af byen som fællesskab.
3. Individets klima-aftryk er vokset fra 1850 til i dag, og allermest efter 1950.
4. Ønsket om vækst er en forudsætning for at den sorte omstilling blev realiseret.
5. Overskud (af energi) giver udviklingspotentiale.
6. Bag den sorte omstilling ligger noget almenmenneskeligt: vores glæde ved 'mere', behov for komfort, for at vise hinanden hvad vi har/ kan mv.
7. Den enkeltes forbrugspotentiale er vokset over tid.

Der lå således grundige form- og indholdsmæssige overvejelser til grund for de endelige formidlingstiltag, og som vi skal se, befinder hvert formidlingstiltag sig indenfor et eller flere af de ovenstående tematikker, greb og formater.

For at opsummere projektets hovedformål, samt formål med formidlingen, kaster vi igen et blik på projektansøgningen, der formulerer følgende spørgsmål:

- *Hvad betød historiske ændringer af den urbane levevis mht. bolig, forbrug og transport for drivhusgasudledningen?*
- *Hvordan vekselvirkede de urbane systemer med forandringer i byboernes vaner, normer og dagligliv i den sorte omstilling?*
- *Hvordan kan kulturhistoriske museer formidle dette, så brugerne reflekterer over deres egen rolle i klimaforandringerne?* (Fossat, 2020, s. 1)

Ud over overvejelser omkring format, teknologi og vægtning af den viden projektet akkumulerer, foreligger der altså også et mål, om at brugerne i sidste ende bliver inviteret til at reflektere over deres egen rolle i klimaforandringerne.

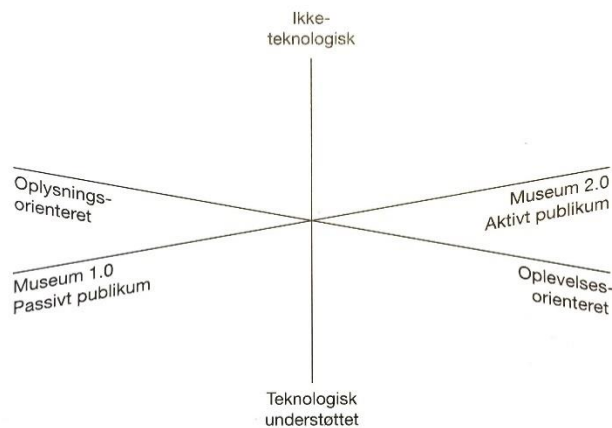
Gæstens perspektiv

For at få et indblik i hvordan formidlingstiltagene blev modtaget af gæsterne, blev der i perioden d. 3. juni 2023 – d. 1. februar 2024 foretaget 11 interviews, i umiddelbar forlængelse af, eller undervejs i formidlingstiltagene, hvor det var muligt. Derudover er der inddraget feedbackmateriale fra dels en avisartikel, der udkom i forlængelse af arrangementet "Føl-somt Klimabroderi", hvor journalisten selv var til stede, billeder taget af institutionerne, observationer, samt noter fra interne evalueringer og projektmøder. Det er gæster til "Odenses Sorte Eventyr", "It Socks", "Klimasamtaler", "Minirundvisninger", "Rejs jer mod Maskinen" samt "Energis Dag", der er blevet adspurgt. Desværre var der arrangementer, hvor det ikke var muligt at lave interviews.

I de korte semi-strukturerede interviews blev gæsterne spurgt om 1) Hvorfor de befandt sig til arrangementet (interesse, tilfældighed?), 2) Om der var noget der havde overrasket dem, og 3) Hvordan de med egen ord ville beskrive oplevelsen. I nogle tilfælde er besvarelsene meget møntet på det specifikke arrangement, andre gange er der tale om mere generelle udtalelser om gæstens forhold til f.eks. bæredygtighed, klima, ansvar, medier og politik.

Typologi for brugerpositioner

I analysen er der hentet inspiration fra den typologi for brugerpositioner, som Jens F. Jensen præsenterer i sin bog MuseumsMatrix fra 2020 (Jensen, 2020). Med inspiration fra Pine & Korn's Multiverse-matrix (Pine & Korn, 2011) og med udgangspunkt i velkendte diskussioner og bidrag til forskningen i museers formidling skabes en matrix med tre dimensioner. En akse der går mellem oplevelse og oplysning, en akse der går mellem teknologisk og ikke-teknologisk formidling, samt en tredje akse, der går mellem aktiv og passiv deltagelse:

Figur 2: 3-D repræsentation af MuseumsMatrix'en

Figur 1 Matrix over mulige udfaldsrum indenfor museumsformidlingen. Tiltagene kan placeres på de tre akser oplevelses- eller oplysningsorienteret, teknologisk eller ikke-teknologisk, passiv eller aktiv brugerposition (Jensen, J.F. 2020, s. 16, figur 2).

Matrixen bruges i denne evaluering til at beskrive de forskellige formidlingstiltag, og dermed få et overblik over, hvor de placerer sig i de tre dimensioner/på de tre akser. Det er klart, at det ikke er alle tiltag, der passer perfekt ind i de forskellige typologier, og nogle vil måske mere placere sig på grænsen mellem de forskellige udfaldsrum (Jensen, 2020, s. 17).

Jensens perspektiv inddrages dels som et organiserende princip for analysen, dels for at sige noget om formidlingstiltagene i forhold til de generelle tendenser på området. Overordnet kan man sige, at museerne længe har befundet sig i en brydningstid, hvor der har været stor fokus på at udfordre det rent oplysende projekt, og inddrage flere og flere oplevelsesorienterede elementer.

Derudover, eller i direkte sammenhæng, har museerne ligesom resten af samfundet befundet sig i en stejl læringskurve, når det kom til nye digitale teknologier, og er det for så vidt stadig. Som det blev klart i beskrivelsen af baggrunden for formidlingstiltagene, så er det også et aspekt, der er blevet tænkt over i udviklingen af formidlingstiltag for "Bylivets Sorte Omstilling". I analysedelen skal vi se nærmere på, hvordan form, indhold og feedback blev bundet sammen.

I næste afsnit præsenteres formidlingstiltagene med tekst, billede og en lille "infoboks".

DEL 2 - Beskrivelse af formidlingstiltag i forbindelse med "Bylivets Sorte Omstilling"

I perioden december 2020 – maj 2024 blev der afholdt en række forskellige formidlingstiltag i forbindelse med "Bylivets Sorte Omstilling". Nogle formidlingstiltag var af kort varighed, nogle blev lagt som lag på eksisterende udstillingstemaer, nogle foregik i byrummene, nogle på museerne – alt i alt en stor variation af formater, der på forskellig vis gjorde brug af de førnævnte greb og tematikker. Det fælles mål var, som beskrevet i Del 1, at få gæsterne til at reflektere over deres egen samtid. I kataloget af formidlingstiltag er der ud over oplæg, forestillinger, udstillinger, rundvisninger og temadage, også inkluderet to brugerworkshops, samt en beskrivelse af de undervisningsformater, som endnu ikke er færdiggjort, men som også kommer til at formidle projektet.

Der er skelet til Jensens typologi for brugerpositioner, samt de greb og koncepter som projektet har arbejdet ud fra, og derfor er formidlingstiltagene organiseret ud fra følgende temaer:

- Håndgribelig formidling
- Ekspertformidling
- Blandede formidlingsformer
- Dramatiseret formidling
- Brugerworkshops
- Undervisningstiltag

I Del 4 bliver formidlingstiltagene analyseret, og brugernes feedback inddraget

Håndgribelig formidling

Under "håndgribelig formidling" forstås de formidlingstiltag, der havde håndarbejde, værksted, eller på anden måde den håndgribelige formidling som omdrejningspunkt.

Sokkemonsterværksted

Bordene i Nyborggladen er fyldt med materialer og sokkemonstre. Foto: Christine Sonne Jensen

Der bruges foderbyg til fyld. Foto: Christine Sonne

Efterhånden fyldes Nyborggladen op med færdige sokkedyr. Foto: KLMG

Når man træder ind i den historiske Nyborglades halvmørke, mødes man af borde fyldt med ivrige børn og voksne, der tråder nåle, finder knapper, og fylder korn eller pudefyld i strømper. De er godt i gang med at skabe deres eget sokkemonster, enten med hjælp fra museets formidlingspiloter, eller ud fra de forskellige opskrifter, som er stillet op. Hen over sommeren har Møntergården (Museum Odense) sokkemonsterværksted som ferieaktivitet i forbindelse med særudstillingen "It Socks". I en sommer med blandet vejr, og bedsteforældre, der skal finde på noget at lave med børnebørnene, er værkstedet en kærkommen aktivitet, som sagtens kan besøges flere gange. Sokkerne er alle genbrug, doneret af museumsgæster, af institutioner (herunder JumpingFun og Bronx), eller kommer fra genbrugsstationen. Sammen med udstillingen "It Socks" i Nyborgladden, sætter sokkemonstrene fokus på, hvordan vi behandler billige hverdagstekstiler på godt og ondt.

Tid: juli-august 2023.

Sted: Møntergården, Nyborgladden.

Besøgende: ca. 900.

Målgruppe: børn og deres forældre.

Samarbejde: JumpingFun Odense, Odense Renovation, Bronx, donationer fra gæster

Madtema i Den Gamle By

Der eksperimenteres med hjemmelavet urtesalt i aktivitetsteltet. Foto: Den Gamle By

Farsen strækkes i 1920'erkøkkenet. Foto: KLMG

I aktivitetsteltet i Den Gamle By kan gæster lave deres eget fladbrød med ærtemel, støde urtesalt med friske urter, og høre om høkassen og dens rolle i krisetider. Sommerens tema er "Mad – mere end et måltid", og indenfor dette tema er der rig mulighed for at sætte fokus

på sammenhængen mellem forbrug, vaner og klimaforandringer. Når gæsterne laver deres eget fladbrød, lærer de også at bælgfrugter er en rig proteinkilde, der kan være et godt alternativ eller supplement i en mere plantebaseret og klimavenlig kost. At støde sit eget urtesalt sætter fokus på årstidens urter, og salt som en historisk konserveringsmetode. Også rundt omkring i Den Gamle Bys køkkener er der fokus på bæredygtig mad; I 1920'er-køkkenet fortæller den unge husmor om at strække farsen med kartofler, et tip man godt kan tage med sig ind i 2024. Mindre kød, mere lokalt, at få små elementer af selvforsyning ind i hverdagen – det er bl.a. den viden som gæsterne tager med sig fra sommertemaet "Mad – mere end et måltid".

Tid: sommer 2023.

Sted: Den Gamle By.

Besøgende: ingen data.

Samarbejde: nej.

Følsomt Klimabroderi

Deltagerne sidder fordybet og lytter, mens der læses højt. Foto: Sophie Lysholdt Hansen

En gæst broderer på en gammel dug. Foto: KLMG

En samling mennesker sidder koncentreret bukket over hver deres broderi-ring. Nogle har valgt et stykke genbrugsstof, andre har været i det brede udvalg af sokker, og nu skal de hver især brodere et klimaudsagn. Hvad enten det er bekymring eller håb, kritik eller personlig stillingtagen, er der plads til det hele til arrangementet "Følsomt klimabroderi" på Møntergården. Der er både garvede indenfor håndarbejde til stede, samt dem der tråder en nål for første gang. Tovholderen Kris introducerer og guider på bedste vis, og der er stor hjælpsomhed og opbakning at hente hos de andre deltagere. En journalist er også til stede, og stiller nysgerrige spørgsmål til deltagerne om deres følelser om klimaet. Snakken skiftevis bølger, afløst af koncentreret stilhed, og en fordybelsespause med oplæsning.

Tid: 14. september 2023, 19-21.

Sted: Nyborgladen, Møntergården.

Deltagere: 18.

Målgruppe: voksne/unge.

Samarbejdspartnere: Møntergården/Museum Odense & Følsomt Broderi v. Kris Jensen.

Ekspertformidling

Traditionelt set har museerne, ligesom andre vidensinstitutioner, i høj grad benyttet sig af ekspertformidlingen, hvor formatet placerer de besøgende som modtagere af viden, og museet og dets formidlere som afsendere.

Klimatalk

Klimarådmænd Tim Vermund (tv) og lektor Mogens Rüdiger fra AAU. Foto: Sissel Bjerrum Fossat.

Under det store æble på Møntergården har publikum samlet sig med ansigterne rettet mod aftenens to hovedpersoner; Lektor Mogens Rüdiger fra Aalborg Universitet, der forsker i danskernes energi- og boligvaner, og klimarådmænd i Odense, Tim Vermund.

Samtalen handlede om sammenhængen mellem klimakrisen og energikrisen, som opstod i kølvandet på Ruslands invasion af Ukraine, og de dertilhørende udfordringer med forsyningssikkerheden. Hvordan finder man grønne løsninger på et akut problem, når sort energi som kul og olie stadig er den nemme løsning?

Tid: 15. november 2022, 19-21.

Sted: Møntergården.

Deltagere: 15.

Samarbejde: Klimarådmand Tim Vermund, Mogens Rüdiger fra AAU, Møntergården/Museum Odense.

Forskningens Døgn 2023

Historiker Sissel Bjerrum Fossat på Hovedbiblioteket. Foto: Peter Hyldgård

Inde på Hovedbiblioteket i Odense rækkes en strudsefjer og en historisk indpakning fra den odenseanske strømpeproducent Krüger rundt mellem tilhørerne. De fremmødte har lige været igennem historiker Sissel Bjerrum Fossats bud på de fem bedste og de fem værste historiske beklædningsgenstande, og er blevet klogere på både bomuld, strudsefjer og genbrugs-tøj.

Tid: 26.04.2023.

Sted: Odense Hovedbibliotek.

Besøgende: 12.

Samarbejde: Forskningens Døgn, SDU, Møntergården/Museum Odense.

Den sorte busrute

Chaufføren gør klar til at give gæsterne en tur i veteranrutebilen. Foto: KLMG

På en varm eftermiddag i juni, svinger en af DSB's gamle røde rutebiler ind på parkeringspladsen foran Thriges Kraftcentral. Dørene åbnes, folk lukkes ind i bussen, der ikke har air condition, og desuden heller ikke må køre inde i centrum, på grund af miljøzonereglerne. Det er forsker og historiker Sissel Bjerrum Fossat, der byder velkommen til en tur rundt i Odenses energilandskab og til den sorte omstilling: "Det handler om det modsatte af den grønne omstilling – den sorte omstilling – altså hvordan kom vi til at fyre så meget fossilt brændsel af at planetens atmosfære ændrer karakter. I den historie er Odense en virkelig interessant by. Den blev en af landets vigtigste industribyer. Var den første by i Danmark som fik gasværk i 1853, og var landets andet første by som fik el-værk i 1891. Og så grundlagde Thrige sit el-motor-imperium her i byen og hans virksomhed var en af hovedaktørerne i elektrificeringen af hele landet." fortæller Sissel Bjerrum Fossat undervejs.

I forbindelse med fejringen af B&W-motoren i Thrige Kraftcentral, der d. 21. juni 2023 fyldte 100 år, var der arrangeret forskellige festligheder med udgangspunkt i Thrige og Odense. Herunder denne veteranbustur.

Tid: 25. juni 2023.

Sted: Thrige Kraftcentral.

Deltagere: 6.

Målgruppe: voksne.

Samarbejde: Danmarks Jernbanemuseum, Museum Odense.

Minirundvisninger madtema

*Historiker Christian Rasmussen står på torvepladsen i Den Gamle By, og fortæller om 1850'ernes fødevarekultur.
Foto: Den Gamle By*

Deltagerne lytter interesseret, mens de kigger ud over torvepladsen foran rådhuset i Den Gamle By. Selvom man må tænke sig til boderne, og nøjes med et enkelt glimt af en hestevogn, kan man gennem museumsinspektørens ord godt forestille sig det leben, der har været, dengang fødevarer var noget man købte i det fri. Med denne start bevæger gruppen sig op i tiden, forbi marskandiseren, for til sidst at ende i 70'ernes noget anderledes indkøbsmuligheder.

I maden og i køkkenet findes mange traditioner, følelser, og ritualer, men også muligheder for at handle klimabevidst. I Den Gamle By er der hen over sommeren 2023 temaet "Mad – mere end et måltid", hvor både danskernes og nordens historiske madvaner blev formidlet, og ikke mindst sammenhængen mellem mad og bæredygtighed. For hvordan har madvanerne egentlig udviklet sig i takt med industrialiseringen og urbaniseringen? Kan man kende en krise på brugen af høkassen? Som en del af temaet stod museumsinspektør Christian Rasmussen for en række minirundvisninger i september 2023, der skulle runde ca. 150 års madhistorie på 20 minutter – fra kålgård til konserver.

Tid: 6.-8. september.

Sted: Den Gamle By.

Besøgende: ca. 20.

Målgruppe: voksne.

Samarbejde: nej.

Energiens dag

Museumsinspektør på Energimuseet, Christina Louise Sørensen byder velkommen til "Energis dag". Foto: KLMG

Museumsinspektør fra Den Gamle By, Christian Rasmussen fortæller om hækassen fra et madhistorisk perspektiv, mens gæsterne får frokost tilberedt i hækasse. Foto: KLMG

Salen fyldes langsomt op, en gruppe er forsinket, og der drikkes kaffe inden der bydes velkommen af museumsinspektør Christina Louise Sørensen fra Energimuseet. Det er især det ældre publikum, der er repræsenteret, en enkelt kommer med sin halvvoksne søn, der er grupper og par. De fleste kommer fra nærområdet, og har tilmeldt sig gennem Energimuseets nyhedsbrev og pladserne blev hurtigt fyldt op. På programmet står en række foredrag, science show og rundvisninger, og en bæredygtig frokost tilberedt i hækasse. Som dagen går, bliver det mere og mere tydeligt, at det er et publikum der – på hver deres måde – er meget engagerede og nysgerrige på at få mere viden om energi og bæredygtighed, og der bliver ivrigt stillet spørgsmål efter hvert oplæg. Ofte må spørgsmålene besvares med forbehold om, at "det er jo komplekst", fordi helt klare og tydelige svar på, hvorvidt det gør en forskel at spise lokalt oksekød, om a-kraft er vores redning, er svære at give.

Tid: 30. september 11-16.30.

Sted: Energimuseet.

Deltagere: ca. 35.

Målgruppe: voksne.

Samarbejde: Energimuseet, Den Gamle By, Aalborg Universitet.

Blandede formidlingsgreb

Dette afsnit beskriver de formidlingstiltag, der gjorde brug af blandede formidlingsgreb; en blanding af oplæg, rundvisning, samtaler, hands-on- og genstandsbaseret formidling.

Fra å til havn. Odense Havnekulturfestival

Aktivitetsbord med mulighed for at håndkværne mel. På skiltet står der "Det ville tage et enkelt menneske over fire år at håndkværne lige så meget mel, som en moderne mølle maler på en time". Foto: Sissel Bjerrum Fossat

Gruttesten. Foto: Sissel Bjerrum Fossat

I teltet på Odense Havn er der børn der ivrigt forsøger at kværne mel, dels på helt gammeldags manér med gruttesten, eller i den hånddrevne mølle. Det tager lang tid, men det dæmper ikke entusiasmen hos børnene, der arbejder hårdt på at fremstille små håndfulde af groft kværnet mel.

I forbindelse med Odense Havnekulturfestival 2022, fremviser historiker Sissel Bjerrum Fos-sat og værter fra Møntergården, både konkrete og historiske aspekter af møllernes historie i Odense. Fokus er sammenligningen mellem håndkraft, vandkraft og dampkraft, udviklingen af møllerne i Odense i takt med de teknologiske fremskridt, og hvordan havnen endte med at være omdrejningspunktet for både møllerne – og den sorte omstilling. Formidlingen indeholder ud over kværne-workshoppen en roll-up om møllernes historie, skærm med historiske billeder fra havnen, en kopi af Braun og Hogenbergs Odenseprospekt fra 1593 med indtegnede møller, der kendes tilbage fra middelalderen, samt rundvisninger i havneområdet med afsluttende maskinstart på Thriges Kraftcentral.

Tid: 27.-28. maj 2022.

Sted: Odense Havn.

Besøgende: 10-12.000 (hele festivalen).

Målgruppe: familier.

Samarbejde: Odense Havnekulturfestival, Møntergården/Museum Odense.

Klimasamtaler

Energimuseets blå løber i indgangen til Plakatumseet. Foto: Christian Rasmussen

Billeder fra udstillingen "Jorden kalder", hvor "Klimasamtaler" blev afholdt. Foto: KLMG

Når man træder ind i på Dansk Plakatumuseum i Den Gamle By, mødes man straks af en lang løber – ikke en festlig rød, men en kølig blå, der med sine tal og afmærkninger afslører CO₂-omkostningerne ved forskellige handlinger og livsområder. Den leder effektivt folk ind ad døren, til de imødekommende museumsinspektører, der tilbyder det som dagen handler om – klimasamtaler. På væggene hænger 100 års plakater om miljø- og klimakamp, med motiver spændende fra skovsvin, gennemsnitstemperaturer og kampagner for bæredygtig mad, til AI-politikere og Atomkraft Nej Tak. Dermed indbyder hele rummet til at forholde sig til klima, CO₂-aftryk og ens egen rolle i det hele.¹ Der er workshops, hvor man kan klippe sin egen klima-terning, hænge sine tanker op på tørresnor, eller lave sin egen badge med grønne budskaber. Der er også et klimaspil, for dem der tør udregne, hvor langt de ligger fra de samlede klimamål. Vidste du f.eks., at en kat alene står for ca. 0,5 ton CO₂-udledning årligt?

Tid: 3. & 4. juni 2023, 10-16.

Sted: Danmarks Plakatumuseum, Den Gamle By.

Besøgende: 536.

Målgruppe: voksne, unge, men mulighed for hands-on-familieaktiviteter.

¹ <https://www.dengamleby.dk/mere-om-den-gamle-by/dansk-plakatumuseum/udstillinger/jorden-kalder-plakater-fra-100-ars-miljo-og-klimakamp/>

Samarbejde: Energimuseet, Plakatumseet/Den Gamle By-

It Socks

Dukkehus der italesætter 21-graders-kulturen. Foto: Sissel Bjerrum Fossat

Sokkerekklamer og et tøjskab fyldt med farverige kunststoffer. Foto: Museum Odense

Sokkemonstret Bent, der spiser single-sokker, hænger og venter på at børnene fodrer ham. Foto: Mette Stauersbøl

Allerede ude i gårdrummet foran Nyborggladen på Møntergården, mødes man af farverige sokkeguirlander, der sætter stemningen for udstillingen "It Socks". Indenfor er noget af det første man får øje på, det store gule monster "Bent", der som en evigt sulten larve hænger ned fra loftet, med en krop fyldt med sokker. Foran ham står en kurv med hullede og enlige genbrugssokker, som han gerne må fodres med. På væggene er der indrammede sokker, både lange historiske uldne sokker med omhyggelige lapninger, nussede lyserøde med enhjørninger fra H&M, bittesmå strikkede dukkesokker. På vej op mod udstillingen på 1. sal er der mulighed for at dele sin egen sokkehistorie, eller bare gøre det som mange gæster gør over sommeren – efterlade en lille hilsen, sokkerelateret eller ej. Der er mange ting, der vokser hen over sommeren; den overdimensionerede strikke-lise på 2. sal får lavet en længere og længere "sok" af reb, der kastes i hundredvis af sokker ud i "sokkeskyen" der hænger over udstillingen, og ikke mindst bliver der produceret i omegnen af 400 sokkedyr i sommerens sokkedyrsworkshop. Derudover er der rundvisninger, broderiworkshop og en afsluttende finissage, hvor samarbejdspartnere for "It Socks" inviteres og takkes. "It Socks" er nemlig ikke bare en klassisk udstilling, men en del af flere tiltag, der har til formål at skabe et formidlingsrum, der ad mange forskellige veje italesætter forbrug, fossile brændstoffer og beklædning. Således er en stor del af udstillingens møblement hentet i Zirkel, Odense Renovations lager og genbrugsbutik, hvor venlige medarbejdere også har samlet slidte sokker ind. Tidens Samling har bidraget med et udvalg af historiske sokker og der er blevet hentet (og vasket) sækkelvis af brugte kulørte JumpingFun-sokker, der har tjent som guirlander, Bentfoder, sokkedyrsmateriale osv. Et lokalt projekt, Bronx, der opererer ud fra både social og praktisk bæredygtighed, har ligeledes samlet sokker ind, og modtager de færdige sokkedyr til endnu et projekt.

I selve udstillingen berøres forskellige temaer; dels de muligheder som udvindingen af fossile brændstoffer bragte med sig – belysning af butikker, nye materialer, en anderledes tøjkultur, som følge af centralvarme, og lette vaskbare syntetiske stoffer. På den "mørke" side: den stigning i forbruget af tøj, de globale konsekvenser ved tøjindustrien, udledningerne som følge af både forbrug og oliebase materialer, som industrialiseringen har ført med sig. Alt sammen fortalt gennem (hovedsageligt) sokker.

Tid: 1. juni – 1. oktober 2023.

Sted: Møntergården, Nyborggladen.

Besøgende: 7965 (hele Møntergården).

Målgruppe: Familier, voksne.

Samarbejde: Møntergården, Zirkel Odense Renovation, Verninge Husflidsforening, Tidens Samling, Bronx, JumpingFun Odense.

Dramatiseret formidling

I dette afsnit præsenteres de formidlingstiltag, der hovedsageligt gjorde brug af dramatiseret formidling.

Koblingerne og det store rod

"Teatret der gik i sort" opfører "Koblingerne og det store rod" i remisen på Danmarks Jernbanemuseum. Foto: Danmarks Jernbanemuseum

"Lokomotivmester Busse er ved at tjekke beholdningen af kul, da han opdager, at der er rod på hele museets område. Hvordan er det nu sket? Koblingerne har leget og haft det sjovt, men har ikke tænkt på at rydde op. De bliver enige om at hjælpe hinanden og alle hygger sig med at køre rundt og lægge ting på plads. Pludselig har Karen brugt alt sit kul – men hun har da næsten ikke kørt? Hjælp Busse og Koblingerne med at finde ud af, hvad der er sket."²

Inde i remisen hos Danmarks Jernbanemuseum, er der sat bænke og scenografi op. Der samler sig en stor flok nysgerrige børn og voksne, der skal opleve den interaktive forestilling

² Beskrivelse hentet fra Danmarks Jernbanemuseums hjemmeside, 26. oktober 2023 <https://www.jernbanemuseet.dk/aktiviteter/skuespil-i-vinterferien/>

"Koblingerne og det store rod". Koblingerne er en permanent del af Danmarks Jernbanemuseums formidlingstilbud til børn i alderen 3-7 år. Forestillingen, der er udviklet i samarbejde med museets faste samarbejdspartner TEATRET DER GIK I SORT, handler om at der er begrænsede ressourcer i verden, og at vi ved fælles hjælp kan bruge færre ressourcer. Som afslutning på skuespillet bliver børnene inddraget i at finde "kul" forskellige steder på museet, og de får dermed leget forestillingen ind som et ekstra erindringslag. Som en del af formidlingen blev der også lavet en sang: "Der er brug for alle" af Karen Bille / Spillebillen.³

Tid: 13.-17. februar 2023, kl. 11 & 13.30.

Sted: Danmarks Jernbanemuseum.

Besøgende: 800.

Målgruppe: familier med børn.

Samarbejdspartnere: TEATRET DER GIK I SORT.

³ <https://youtu.be/Ew7aK6ureg4>

Odenses sorte eventyr

Deltagerne hører et uddrag fra H.C. Andersen "Den Gamle Gadelygte" ude foran Møntergården. Foto: KLMG

"Odenses sorte eventyr" afsluttes i en kupé på Danmarks Jernbanemuseum. Foto: KLMG

En gruppe mennesker bevæger sig gennem gaderne med sorte høretelefoner på. Foran dem går en høj, sortklædt mand, først raskt til, så gruppen må skynde sig, så stopper han op, og læser højt fra sin mappe. De forbigående kan måske høre en smule af det han siger, men

for deltagerne i "Odenses Sorte Eventyr", går stemmen direkte i ørerne, og herigennem fortællinger om gadelamper og dampmaskiner, via ordene fra bl.a. H.C. Andersen og Henrik Pontoppidan.

I samarbejde med Teater Jævn har Danmarks Jernbanemuseum og Møntergården skabt en lydvandring, der bevæger gæsterne både i tid og rum; fra en gadelampe uden for Møntergården, forbi H.C. Andersens Hus, gennem gaderne og forbi Odenses første kraftcentral, hen over banelegemet, for til sidst at slutte rejsen imellem historiske togsæt.

Varighed: 1 time.

Fremført: Otte gange under HCA-festivals 2023.

Deltagere: 200.

Målgruppe: voksne.

Samarbejde: Danmarks Jernbanemuseum, Møntergården/Museum Odense, Teater Jævn, HCA Festival.

Rejs jer mod maskinen

Maria Junghans fortæller om Rudolf Diesel, lige ved siden af Dieselmotoren i Thrige Kraftcentral. Foto: Sissel Bjerrum Fossat.

I den smukke gamle kraftcentral, er der denne aften en gruppe mennesker samlet, der med varm kaffe i hånden fra den tilstødende café, Lokalristeriet, gør klar til at lytte til ord om maskiner. På trappen foran kraftcentralens imponerende kontrolpanel, optræder denne aften Maria Junghans, en af landets bedste storytellere, samt poetry slammer Emil Nygård. Begge er fascinerede af maskinerne, fremtiden, videnskaben, galskaben og opfindelserne, der bringer verden nye steder hen. Men deres fortællinger rummer også død og ødelæggelse, og den uro som følger med teknologier, der snart er klogere end os selv.

Efter de to optrædende fortæller historiker Sissel Bjerrum Fossat historie om, hvordan dieselmotorerne og strømmen var med til at få 1920'erne til at brøle. Aftenen slutes af med netop et brøl, når Danmarks ældste, kørende B&W-dieselmotor startes – et pragtekseplar fra Den sorte omstilling.

Tid: 19. oktober 2023, 19-21 samt 1. februar 2024 19-21.

Sted: Thriges Kraftcentral.

Deltagere: 23.

Målgruppe: voksne/unge.

Samarbejde: Møntergården, Maria Junghans og Emil Nygaard.

Brugerworkshops

Et sted mellem formidling og udvikling befinder de to brugerworkshops sig, som blev foretaget dels i forbindelse med testen af undervisningsspillet, samt i forbindelse med udviklingen af udstillingen "It Socks".

Det sorte spil (test)

Prototypekortene skal først sorteres i de tre æraer, inden eleverne kan gå i gang med "Det sorte spil". Foto: KL MG

Eleverne spiller parvist som hold, og diskuterer hvordan de bedst spiller deres kort. Foto: KLMG

Eleverne har sat sig i grupper med 5-6 deltagere, og begynder at læse reglerne og dele kort ud. Nogle lytter fokuseret, andre fjoller og venter på at andre fortæller, hvad de skal gøre. Der er både koncentration og dril, ligesom i enhver anden klasse. Efterhånden begynder eleverne at organisere kortene, de får startet spillet, og diskuterer ivrigt reglerne. Efter godt en lektions tid, er alle grupper færdige med spillet, og der snakkes om, hvilke valg der blev truffet undervejs, og hvorfor. Det er tydeligt at det først og fremmest er spillets regler, og dermed mere spillet end temaet med at opbygge et samfund, der er i fokus i første runde. I anden runde, efter pausen, kommer der et lidt andet fokus. Anden spilgennemgang lægger op til diskussion, refleksion, åben dialog og kræver kompromisser. Eleverne foretager valg ud fra deres personlige forudsætninger og ønsker til, hvad de synes, et perfekt samfund er. Hvert valg de træffer har konsekvenser og vil måske kræve, at de bliver nødt til at nedprioritere dele af samfundet, som de ikke havde regnet med. Til sidst opsummerer de det samfund de har skabt. Er der flest blå, røde eller grønne kort? Har deres valg samlet set skabt et samfund, der fokuserer på teknologi, forbrug eller kultur og mennesker? Minder det om det samfund de selv lever i, eller har deres valg skabt noget, der ligger langt fra deres hverdag?

I den ene brugerworkshop vælger eleverne i høj grad samfund, der er baseret på kultur og fællesskab med bæredygtige energiløsninger (og billig arbejdskraft). Andre klasser vælger anderledes, og sådan er spillet ikke kun en mulighed for eleverne, til at forholde sig til hvordan forskellige elementer kan prioriteres i samfundet, men det er også en god mulighed for underviseren til at se nærmere på, hvilke typer samfund eleverne prioriterer.

Spillet er tænkt som et supplement til historie- og samfundsfagsundervisningen, både til brug i klasserne og i museernes formidling. Det forventes færdigudviklet medio 2024.

Tid: 13. og 20. november 2023.

Sted: hhv. Odense Tekniske Gymnasium og VUC Fyn.

Deltagere: ca. 50.

Samarbejde: Møntergården, Danmarks Jernbanemuseum, HF Fyn, Martin Rauff/Baaring Stories ApS.

ODA + It Socks

En elev har grebet en singlesok og en brodere-ring, og er i gang med at brodere et klima-slogan. Foto: KLMG

Eleverne har fået en rundvisning i "It Socks", og skal nu i gang med at producere noget af de fremlagte genbrugs-materialer. Foto: KLMG

Stueetagen i Nyborggladen er godt fyldt med materialer og unge mennesker, der ivrigt er gået i gang med at bixse ting sammen af garn, piberensere og især sokker. En limer lag på lag af sokkestof for at undersøge, hvor solidt det kan blive, en anden kaster sig ud i at brodere, en tredje har medbragt sin egen hæklenål, og er gået i gang med at hækle med garnresterne. I to hold har de unge studerende fra ODA – Odense Design Akademi – været oppe at se udstillingen "It Socks", og fået en introduktion til udstillingen af Sissel Bjerrum Fossat, projektleder for "Bylivets Sorte Omstilling". Eleverne kommer fra forskellige linjer, herunder spildesign og mode, og det er tydeligt, at de er vant til at skabe. Resultaterne bliver tilsvarende sjove og varierede. Ideen bag arrangementet var at afprøve, eksperimentere med og facilitere en workshop der, med udgangspunkt i "It Socks"-udstillingen, italesatte tekstil, (over)forbrug, kreativitet og sokker. En del af tankerne bag "It Socks"-udstillingen var, at de besøgende skulle være medskabere af indholdet. Det er ud fra en af elevernes broderede sokker, at ideen om "Følsomt Klimabroderi" opstod.

Tid: 20. juni 2023.

Sted: Møntergården, Nyborggladen.

Deltagere: 28.

Samarbejde: Odense Design Akademi, Møntergården.

Undervisningsmaterialer

Som nævnt i indledningen af dette kapitel, offentliggøres undervisningsmaterialerne, som er blevet skabt i forbindelse med "Bylivets sorte omstilling", i løbet af 2024. Der er derfor mere tale om en præsentation af disse formidlingstiltag, end en evaluering, da de i skrivende stund ikke er færdigudviklede. Der er tale om to forskellige typer; dels det læringsspil som er beskrevet ovenfor, bygget op omkring den historiske samfundsudvikling i perioden 1850-2020, samt et undervisningsforløb, der tager udgangspunkt i projektets temaer tiltænkt undervisere og elever i udskolingen og på ungdomsuddannelserne.

Sted: i klasserne.

Målgruppe: udskoling og ungdomsuddannelser.

Samarbejde: Møntergården/Museum Odense, Energimuseet & Danmarks Jernbanemuseum.

"Det sorte spil" er et læringsspil, hvor spillerne sammen bygger et samfund i perioden 1850-2020. Alle spillere kæmper for at få så mange af deres initiativer igennem som muligt, og taberen er den med flest u-byggede kort ved slutningen af spillet. Spillets kort er inddelt i tre typer: Blå = Kort der vedrører teknologi, Grøn = Kort der vedrører befolkning og kultur samt Rød = Kort der vedrører forbrug. Du vælger selv, hvad du synes spillets 'samfund' skal fokusere på, men jo flere spillere der trækker i samme retning, des nemmere er det at realisere sin dagsorden. Alle kort rummer regler, der påvirker samfundet. Reglerne skifter således undervejs i spillet. De regler der gælder, ligger altid på bordet, og der kan ikke være mere end tre regler på samme tid. Spillet består af to dele. I den første er eleverne mod hinanden, men skal sammen skabe et samfund. Her er spillets regler styrende for det samfund de skaber og hvem der vinder.

I spillets anden runde fjernes dubletter og gule kort og reglerne på kortene inddrages ikke. Nu fokuseres der nemlig på den brødtekst, der står på kortet, og der skal foretages hårde valg og prioriteringer af de vigtige elementer, der skaber et samfund.

Første runde af spillet er styret af et konkurrenceelement, hvor der til sidst er en vinder. I anden runde åbnes der for dialog og refleksioner over elevernes drømme, prioriteringer og ønsker for det samfund de lever i.

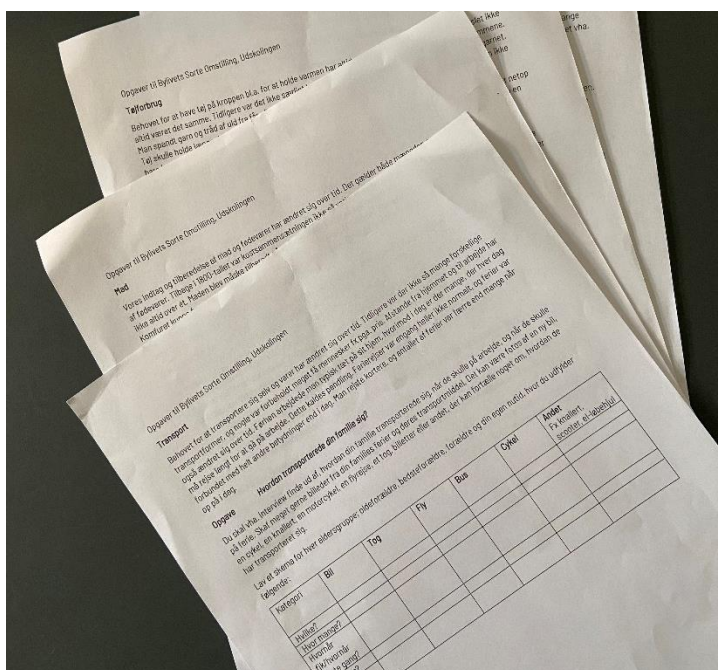
Undervisningsmaterialerne er udarbejdet på tværs af de fire museer Jernbanemuseet, Energifuseet, Den Gamle By og Møntergården.

Det omhandler emnerne inden for de fire hovedtemaer: mad, elforbrug, personlig transport og tøjforbrug.

Elementer i undervisningsmaterialet

- Eleverne får adgang til udvalgte kilder fremkommet i forskningsprojektet i form af fotografier, reklamer i ugeblade, madplaner, regnskaber, indkøbslister og meget mere. Eleverne kan bruge materialet som inspiration til at undersøge deres egen families forbrug i interview samt som udgangspunkt for dialog faciliteret af læreren.
- Med inspiration fra de historiske kilder, skal eleverne undersøge deres egen families historie. Vi har udarbejdet et opgavesæt inden for hver af de fire hovedemner, som består af en indledende tekst om emnet, samt et forslag til emner de kan undersøge derhjemme. Eleverne kan både gøre brug af interviews med familiemedlemmer, de kan søge i gamle familiealbums, kigge i deres bedsteforældres og deres eget klædeskab, køkken og garage.
- Som afsluttende element får lærerne et oplæg til facilitering af en filosofisk dialog (Worley, 2019) med eleverne, med afsæt i den viden de har stiftet bekendtskab med, selv har indsamlet og de spørgsmål det har affødt hos dem. Formålet er at sætte den historiske viden i perspektiv til nutiden og fremtiden. Kan man for eksempel være både modebevidst og klimabevidst? Er det naturligt at spise tomater i januar? Kan man forbruge strøm på en god/dårlig måde? Skal alle kunne cykle på arbejde og i skole?

Undervisningsmaterialet vil blive gjort tilgængeligt på de respektive museers hjemmesider, så lærerne kan anvende det i undervisningen på skolerne i løbet af 2024.

Udkast til undervisningsforløb. Foto: KLMG

I det følgende afsnit skal vi se på gæsternes feedback i form af interviews, observationer, bil- leder og en artikel bragt i Fyens Stiftstidende om arrangementet "Følsomt klimabroderi".

DEL 3 - Hvad sagde gæsterne

Hvordan blev formidlingstiltagene så modtaget af gæsterne, og satte tiltagene gang i en personlig refleksion hos dem der deltog?

Indenfor rammerne af projektformidlingen, havde gæster og besøgende forskellige muligheder for at interagere med den viden, som de deltagende museer formidlede. Rammerne er blevet beskrevet i foregående afsnit. Denne del indeholder gæsternes feedback, i form af korte interviews, foretaget i forlængelse af eller undervejs i formidlingstiltag. Der er ikke tale om et repræsentativt eller på nogen måde kvantificerbart datamateriale, men samtaler der, hvor det var muligt, omhandlede deltagernes eget ståsted og oplevelse. De adspurgte er blevet spurgt om deres bevæggrund for at deltage i arrangementet, deres opfattelse af hvad de havde oplevet, samt deres egen relation til emner vedrørende klima og bæredygtighed.

Den gode samtale har været prioriteret over de "rigtige" svar og spørgsmål, til dels for opnå en afslappet stemning, og dels for ikke at forstyrre gæsternes museumsoplevelse. I alt blev der foretaget 11 interviews, og disse er suppleret med udtalelser fra en artikel i Fyens Stiftstidende om "Følsomt Klimabroderi", feedback fra spiltesten, samt observationer og mundtlig feedback.

Brugerworkshops og undervisningsspil

Testen af undervisningsspillet, samt det lille forløb med Odense Design Akademi, var med til at opnå en dybere forståelse af, hvad der interesserede målgruppen i udskolingen/gymnasiet, og hvordan de tog imod dels de budskaber der lå i "It Socks"-udstillingen, dels undervisningsspillet som format. Det var desværre ikke muligt at afprøve undervisningsmaterialerne indenfor evalueringens løbetid.

Hos de designstuderende virkede udstillingen "It Socks" om Odense, tekstiler og forbrug, som en ret ligetil forståelsesramme. De kom selv fra en uddannelse, hvor nytænkning og design bliver sammentænkt med bæredygtighed, og måske derfor var både emnet og den efterfølgende workshop med sokker og genbrugstekstiler, som taget ud af deres skolehverdag. Der var interesse, men ikke den store overraskelse at spore.

I testen af spillet blev det klart, at det i høj grad var reglerne, og spillets format, der i første omgang optog eleverne; hvordan spiller man det, hvad skal der til for at vinde – hvorimod spillets tema omkring samfundsudvikling, arbejdskraft og energiformer – kom i anden række. I spillets anden runde, hvor eleverne i fællesskab skulle beslutte, hvordan de ville prioritere hhv. kulturelle, teknologiske og forbrugsmæssige spørgsmål, fik projektets kerneemner mere plads, og eleverne begyndte, efter opfordring fra underviseren, at forholde sig til hvilket samfund de havde fået skabt.

Gode ting:

- Sjovt
- Gode debatter
- Godt kørende når man forstår Reglerne

Et uddrag fra elevernes feedback. Foto: Ulrik Vestergaard Jensen

Brugerworkshoppen for "Det sorte spil" viste således både udfordringer og potentialer i denne formidlingsform; dels at rammerne i form af spil-situationen er det som først får opmærksomhed. Først derefter, når reglerne er på plads, kan eleverne koncentrere sig om spillets tema. Til gengæld var eleverne i prøvesessionen, og det nævnes også i deres feedback, optagede af at tale om de valg og fravalg, som de endte med at foretage i spillets anden del. Her ligger der et potentiale for bevidstgørelse af sammenhængen mellem levestandard, teknologisk udvikling, kultur og forbrug. På et rent didaktisk niveau, præsenterede kortene med deres informationer, begreber og tidsperioder, eleverne for central historisk og samfundsmæssig viden, som de kan relatere til undervisningen i disse fag.

Samtaler om klima

I de 11 interviews, der blev foretaget, blev der som nævnt i indledningen, spurgt ind til publikums opfattelse af hvad arrangementet handlede om, hvorfor de befandt sig der, og om der var noget som havde overrasket dem. Der blev brugt ret forskellige begreber, alt efter hvilket arrangement der var tale om, hvordan emnet kom op i samtalen, og perspektiverne var også meget forskellige – fra det personlige til det globale perspektiv, positioneringer i forhold til hvem der burde gøre noget anderledes (medier, politikere, de unge, en selv).

I det følgende afsnit vises uddrag fra interviewsamtalerne, med henblik på at belyse, hvordan gæsterne interagerede med både rammer og fortællinger i formidlingstiltagene.

Flere vinkler – flere ord

Som beskrevet ovenfor, var det ret forskellige udgangspunkter og tilgange, som gæsterne gav udtryk for. Nedfor er der uddrag fra fem interviews, tre fra "Energens dag", et fra "Minirundvisninger" og et fra "Klimasamtaler" i Den Gamle By. Fremhævelserne er forfatterens.

I: *Hvad tager I med herfra?*

P1: Jamen det er jo en eye-opener, så skulle man ikke i forvejen have en snak om, **vi har investeret i en elbil, og vi troede, vi havde købt et godt naturgasfyr** og havde gjort det rigtige, og det viser bare hvor hurtigt tingene bevæger sig .. absolut eye-opener, godt initiativ. (Optagelse 3, "Klimasamtaler", 3. juni 2023)

I: *Er det noget du selv tænker over, det her med vores forbrugsvaner, madvarer, butikkerne, er det noget du er optaget af på nogen måde?*

P1: Ja, det er det.

I: *Hvordan?*

P1: Jamen, hvem er ikke optaget af det? I vore dage med **det kæmpe forbrug vi har alle sammen**, ikke mindst denne sommer med **klimakrisen**, hvor det er **som om det hele går amok nu, og at vi ligesom ikke tager det alvorligt, og spørgsmålet er om vi overhovedet gør det nu, selvom hele verden er ved at kollapse rundt om os**. (Optagelse 10, "Minirundvisning", 7. september 2023)

I: *Hvad kom du herind med, altså i forhold til dine følelser eller holdninger til klima?*

P1: Jamen det er jo frygtelig interessant hvis.. for hvert eneste år er det tidligere og tidligere at vi har brugt **klodens ressourcer**, og det er jo det her... hvordan er det at vi **lever mest bæredygtigt** og så lige tænker lidt længere frem end os selv, fordi det er jo meget fint at jeg skal spise grøntsager, men hvis jeg så smadrer Ægypten, hvis jeg smadrer Spanien.. okay, jeg får grøntsager i stedet for kød, men globalt set er det bare rigtig dårligt. Og kloden har ikke godt af mere ørken. (Optagelse 12, "Energens Dag", 30. september 2023)

I: *Først og fremmest, hvad bringer dig hertil i dag? Til Energimuseet?*

P1: Jamen faktisk så er det min mand der fandt opslaget, og **hjemme hos os der går vi lidt op i energi, øh, fordi vi har elbil**, så derfor er det sådan lidt vigtigt for os, at vi ved hvornår el'en er billig og den slags ting.. Og så i det hele taget **så gør vi sådan lidt i at få sorteret vores affald** og sådan noget, så det er et interessant område for os. (Optagelse 11, "Energens Dag", 30. september 2023)

P1: Jeg tror, det er en generel interesse for... **fordi vi synes jo også, at vi skal have en grøn klode, og vi synes også at bæredygtighed... vi er opdraget med bæredygtighed faktisk.**

(...)

I: *Hvor er I så selv henne i jeres dagligdag, har I nogen sådan... du siger selv, du er opvokset med det, gør I jer nogen overvejelser til hvordan I lever?*

P1: Ja det synes jeg. Altså her sidste vinter, der lærte vi at bruge en varmekasse

I: *Er det rigtigt? ej, hvor godt!*

P1: Du kan koge en kasse kartofler på 10 minutter, hvis du bruger varmekassen, eller putte suppeben, de skal jo have en 3-4 timer, er det ikke noget i den stil?

P2: Vi bruger heller ikke så meget kød, som vi har gjort

P1: Og vi er gået mere over til tobenede... men ikke **kun på grund af CO2**, også på grund af at det er faktisk sundt.. det er sundere. Det skal vi også tænke på. **Og bæredygtig det har vel også noget med vores sundhed at gøre.** (Optagelse 13, "Energis Dag", 30. september 2023)

Disse uddrag viser, at der – ikke overraskende – er mange forskellige tilgange til klimaspørgsmål, også selvom det er gæster til samme arrangement; hvor bæredygtighed for den ene forstås i et europæisk og fødevaremæssigt perspektiv, er det for andre et spørgsmål om energi, hverdag og sundhed, og for nogen er det privat interesse, for andre et mere globalt sigte. Bare i disse fem uddrag er der mange perspektiver, der taler ind i både de tematikker, der er centrale for "Bylivets Sorte Omstilling", og også hvordan vi på samfundsniveau adskiller eller sammenføjer forskellige begreber i samtalen om de menneskeskabte klimaforandringer. En anden måde at formulere erfaringen fra gæsternes feedback er, at de – i hvert fald når de bliver spurgt – gerne vil relatere deres eget personlige ståsted og viden til det som arrangementerne, der italesætter klimaforandringer og bæredygtighed, formidler.

Generelt ser det ud til at museumsgæsterne gerne vil tale om klima og bæredygtighed

Der var flere gæster, der udtrykte, at det var rart at kunne fordybe sig i emnet, f.eks. mere end de få sekunder et indslag i tv eller radio varer. Men også, at det var tankevækkende og øjenåbnende. Der er en anden tid i eksempelvis en udstilling, til virkelig at se på f.eks. klimaplakater eller bjerge af tøj, og en anden mulighed for at samtale, både med dem man er i følgeskab med, men også med eventuelle museumsmedarbejdere som f.eks. i "Klimasamtaler".

P1: Altså din kollega, ham i den grå trøje dernede (fra Energimuseet, red.), ham fik vi en lang snak med og vi fik ligesom vendt både hvad de har lavet og nogle af de tiltag, og vores CO2-

forbrug, både i Danmark som land og som individualister, så det er jo en eye-opener og det er noget der vedrører os alle, så på den måde er det...

P2: ...tankevækkende at se også...

I: Er der noget specielt, der har overrasket jer mens I var herinde?

P2: Altså den der klima...eller temperaturskala

P1: Ja!

P2: Altså den er jo.. når vi ved, at vi allerede har nået den (de 1,5 graders temperaturstigning, red.) så er den jo decideret skræmmende.

P1: Ja, den er virkelig grim ... puha. (Optagelse 3, "Klimasamtaler", 3. juni 2023)

I: Fordi du tænker, at det behandler et vigtigt spørgsmål eller?

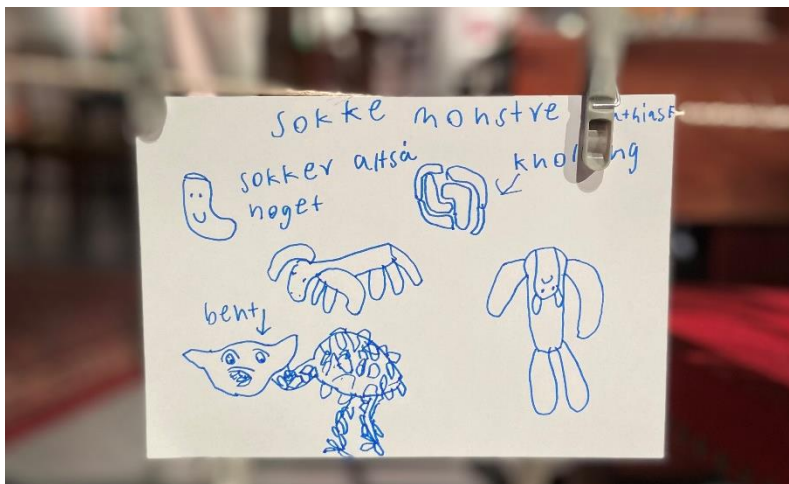
P: Ja, det behandler et vigtigt spørgsmål, og så putter det lys på nogle ting, som man ikke normalt ville tænke så meget over. Jo, altså klima det ligger i bagkanten eller i baghovedet af mange, og det bliver lidt sparket til siden, så det er et godt spark sådan til andre mennesker.. det er her stadigvæk. (Optagelse 5, "Klimasamtaler", 3. juni 2023)

P2: Men også det her med vi jo, vi kommer jo fra vores hverdag, der arbejder vi meget med klimabelastning og CO2, men det her, det var bare ud fra en helt anden vinkel.

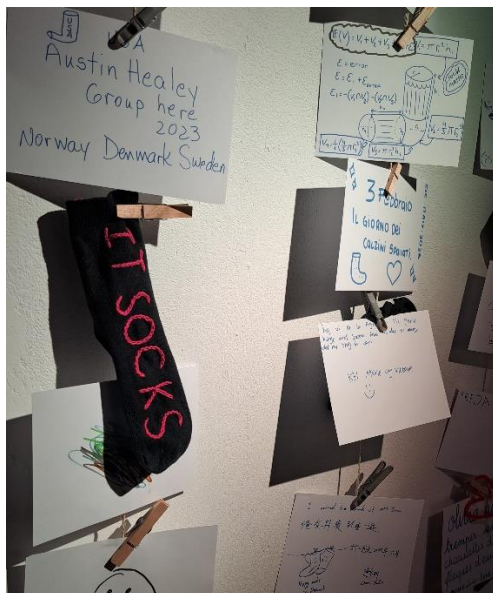
P1: Ja, det er rigtigt. I medierne der fokuserer man jo rigtig meget på madspild ik, CO2-udledning fra køer og sådan, vi skal være veganere alle sammen, men det er jo kun en mikroskopisk del. (Optagelse 7, "It Socks", 12. juni 2023)

Hands-on-aktiviteter

Der er ingen tvivl om, at det at stille materialer, opgaver eller håndgribelige teknologier til rådighed, er en god måde at tale til flere målgrupper og interesser. I den våde del af sommeren 2023 var der godt gang i sokkedyrworkshopen på Møntergården – her var der mulighed for at sidde indenfor, sysle og skabe. Det virkede som en kærdkommen aktivitet for de mange bedsteforældre og forældre med børn, der besøgte museet. Der var flere familier der kom igen, og også udenlandske gæster nød godt af en familieaktivitet, der bringer næsten glemte kompetencer, som at tråde en nål og sy knapper fast, frem i lyset. Værterne meldte om familier, der blev længe, og var meget optaget af at udforme sokkedyrene. Derudover blev snorene med "sokkehilsner" fyldt af historier om sokker fra nær og fjern.

En hilsen der viser, at afsenderen virkelig har været på opdagelse i "It Socks". Foto: KLMMG

Der måtte tilføjes flere "tørresnore" over sommeren, fordi det væltende ind med hilsner og sokkehistorier. Foto: KLMMG

Ud over at være et trækplaster og en samlende aktivitet, gav hands-on-aktiviteterne også et godt udgangspunkt for at gæsterne kunne udtrykke deres holdninger til klimaforandringerne:

P1: Vi gik lige forbi det der klima-noget, og så satte vi os her (ved badge-bordet, red.), og så sagde de "har I lyst til at lave en badge", og så var vi sådan "helt sikkert", haha! Det skulle de ikke sige to gange.

I: Hvad har I valgt til jeres badges?

P2(?): jeg har valgt, ligesom når man griller skumfiduser over et bål, så er det bare jorden der bliver grillet over..

I: Hvor er den fin – og du har også jorden på?

P2: Jeg har også jorden på, og så skal jeg skrive det, jeg skriver på mit vers til væggen (billede af note-væg, red.), hvor der stod "grisekød – klimaets død" (Optagelse 5, "Klimasamtaler", 3.juni 2023)

Det fælles håndarbejde var også noget af det, der trak besøgende til "Følsomt Klimabroderi". I artiklen der udkom om arrangementet, kunne man læse, hvordan fællesskab og følsomme klimasamtaler kan gå hånd i hånd. Her er et uddrag fra artiklen:

Da hun hørte om klima-broderi-aftenen, så hun det med det samme som en mulighed for at mødes i et fællesskab om noget af det, der fylder mest hos hende.

- Det er en stor bekymring, og det fylder rigtig meget for mig hver eneste dag. Jeg synes ikke altid, ens gode venner er så optagede af klimaet, så jeg har savnet et fællesskab omkring det, sagde hun og fortsatte, mens hun broderede en pink tråd i et stribet stykke stof:

- Jeg kan godt synes, det er ret håbløst. Der sker så lidt. Så føles det, man selv gør, som en dråbe i havet, men man er jo nødt til at putte den dråbe i.

- Jeg håber i hvert fald snart, det bliver mere almindeligt, at man taler mere om det i hverdagen, sagde Stine Petersen og broderede endnu et bogstav i klimabudskabet "tag mig tilbage" (Hansen, S. L. 2023)

Ud over at være en øjenåbner for nogle, et fællesskab for andre, oplysende for nogle tredje, så udtrykker flere interviewdeltagere også tydeligt, at emnet afføder følelser, især negative. Både som i ovenstående uddrag fra artiklen om "Følsomt Klimabroderi", og i "Klimasamtaler", til "Energis Dag" og efter "Minirundvisningen" i Den Gamle By:

P2: Altså det som i hvert fald var tankevækkende for mig, det var det her med at de her klimamål... altså...2030, der skal de ligesom være opfyldt – What altså?!

I: ... og du tænker: "Hvordan skal de lige kunne lade sig gøre?"

P2: Lige præcis, ja, det synes jeg er sådan lidt...ja. (Optagelse 4, "Klimasamtaler", 3. juni 2023)

P1: Man skal jo være optimistisk, det bliver man jo nødt til, der er ligesom ikke noget alternativ, vel? Men det kan være svært at få øje på, der er så mange pengeinteresser, personlige interesser, der får lov at overtrumfe naturen og klimaet hele tiden. Også politisk ikk'? Det synes jeg er trist. (Optagelse 10, "Minirundvisning", 7. september 2023)

P1: Nej, og jeg tænker heller ikke man kan bruge skyld til noget. Men du kan bruge viden til noget. (Optagelse 13, Energiens Dag, 30. september 2023)

I: *Er der noget, du håber at sådan en type arrangement her kan gøre?*

P1: Jamen for hver person kan man sige... jeg bliver klogere. Nu diskuterede vi jo faktisk lige CO2-lagring, fordi vi har kørt på nogle veje med seismologiske undersøgelser... om det egentlig er smart? At lave CO2-lagre? Fordi.. jeg skal nok nå at dø, kan man sige, inden kloden brænder sammen, men jeg vil da gerne at mine børn og måske børnebørn, har mulighed for at leve på vores planet, ikk'? Så hver eneste gang et menneske bliver klogere på de her ting, så er der jo en mulighed for, at det kan blive lidt bedre. (Optagelse 12, "Energiens Dag", 30. september 2023)

Plads til flere fortællinger

Helt fra udviklingen af formidlingstiltagene har det været et mål (og nødvendigt) at arbejde med flere vinkler på historien om den sorte omstilling. Dels for at rumme de deltagende museers forskellige ståsteder, forskningsvægtning, samt de forskellige formidlingsgreb. Formidlingstiltagene har dermed skulle balancere både den viden, som museerne gerne vil formidle, men også åbne op for, at det jo ikke altid kan kontrolleres, hvad det er gæsterne ender med at tage med sig hjem.

I: *Hvad ville I egentlig kalde det, I har været ude på?*

P2: Byvandring, kan man sige, og så får man fortællingen i ørerne imens, altså man ser byen fra en ny vinkel, vil jeg sige.

I: Hvordan det?

P2: Jamen, jeg har nok gået forbi forskellige gamle gadelygter utallige gange uden at tænke over det, men nu får man historien bag det, og det ville jeg normalt ikke have tænkt over.

P1: Jeg synes også, vi kom rundt nogen steder, altså det er laaaang tid siden jeg har gået nogle af de her steder, og altså, jeg bor inde i centrum, så det var lækkert, og bare det var i sig selv dejligt.

(Optagelse 9, "Odenses Sorte Eventyr", 24. august.2023)

De adspurgte gæster til "Odenses Sorte Eventyr" havde generelt et meget positivt indtryk af arrangementet, og især skuespillerens fremførelse. Samtidig var det som om det dramatiserede format bidrog mere til en ny oplevelse i byen, end til en dybere forståelse af, hvordan vi er endt med de menneskeskabte klimaforandringer:

I: *Hvad ville I så kalde det? Hvis I skulle fortælle nogle andre om hvad I har oplevet?*

P2: Et fremtidsbillede set med fortidens øjne.

P1: Ja

P2: Jeg vil sige, at nu er jeg ved at være en halvgammel mand, og det... Pontoppidans ord som hele tiden sådan trækker til "hold nu op med at være (et) så konservativt land, det går nok godt med den nye teknologi" og sådan noget, det var en udfordring, og spændende. (Optagelse 8, "Odenses Sorte Eventyr", 24. august.2023)

I det andet af de dramatiserede formater, "Rejs jer mod maskinen", blev poetry slam og historiefortælling, kombineret med oplevelsen af den helt konkrete maskine i form af en fungerende dieselmotor fra 1923. Dertil kom en perspektivering til projektet "Bylivets sorte udstilling". Disse forskellige lag virkede som en god kombination af oplevelse, viden, samt oplæg til refleksion:

P2: Og så også det om fortællingen, som på en meget kunstnerisk måde, så bliver man endnu mere fanget af stemningen, og hvor meget maskiner betyder for vores liv i dag. Men også det om vi har teknologien i vores hverdagsliv i dag, og så komme og sige, vi har været ligesom i en rejse i tiden, fra 1940 og så her og den tid vi lever i, så det har været en meget spændende rejse, hvor vi har brugt vores sanser og forestillet os alt muligt

P1: Jeg synes det lykkedes virkelig godt at gøre det altså, sådan integrere det til en sådan integreret oplevelse med menneske maskine. Det synes jeg.

(...)

P1: De (talerens børn, red.) kan jo godt have sådan lidt den holdning: ej, hvordan kan I være så dumme at indføre en masse forurening og sådan noget, fordi de er totalt på klima og miljø og sådan noget, og der kunne det måske være godt, at de også lidt forstod lidt, at det faktisk var et kæmpe fremskridt dengang. (Optagelse 14, "Rejs jer mod maskinen", 1. februar 2024).

Samlet set kan det være svært helt at vide, hvad det egentlig er, gæsterne har taget med sig af historisk viden om de "abstrakte processer" (Fossat, 2020, s. 8), der ligger bag de menneskeskabte klimaforandringer. Som det fremgår af flere af svarene, så er gæsterne ikke tomme kar, men individer der allerede inden mødet med formidlingstiltaget, har nogle holdninger til eller viden om teknologi, energi, bæredygtighed, historie, CO2-udledninger osv. Men samtidig må man også formode, at nogle i hvert fald har taget noget ny viden med sig, der bidrager til refleksion, ligesom i svaret nedenfor:

I: *Hvad tager I med deroppe fra ("It Socks", red.). Var der noget, der overraskede jer?*

P1: Egentlig at man allerede så langt tilbage i historien gjorde sig tanker om forbrug og overforbrug... og hvordan historien også har udviklet sig fra at strømper og tøj i det hele taget, at noget er fint, og så bliver det en masseproduktion... men også alle de forskellige nuancer, der er af forskellige materialer, så hvordan skiller man sig egentlig af med det, eller genbruger det – eller hvor ender det, ikk'? At det giver lidt større... lidt større overvejelser måske, hvis man selv skal ud og købe noget. Det er sådan en: "Ahaaa, det må jeg vist lige tænke lidt mere på!" (Optagelse 7, "It Socks" 12. juni 2023)

I det hele taget var der flere, der netop nævnte eftertænkksomhed, fordybelse og refleksion i interviewsamtalerne:

P2: Men også sådan altså at selvom vi hører meget omkring klimaet i medier og sådan, så er det et sted hvor man også lige kan stå og reflektere lidt, altså på en anden måde end hvis man bare hører et hurtigt indslag i nyhederne, hvor man er hurtigt videre til det næste, så kan man lige sådan stå "hmm okay, hvad så med vores sommerferie", altså, det giver nogen muligheder for lige at fordybe sig lidt. (Optagelse 4, "Klimasamtaler", 3. juni 2023)

Opsummering af gæsternes feedback

Samlet set gav interviewsamtalerne en forståelse af, hvad der var gæsternes udgangspunkt for at komme, hvilke holdninger og hvilken viden de bragte med sig ind i formidlingsrummet. Uanset om det var gæster, der tilfældigvis kom forbi, eller gæster der havde tilmeldt sig på forhånd, havde alle adspurgte (eller gav i hvert fald udtryk for) en personlig holdning til klima, bæredygtighed og energi. Den åbenhed og villighed til at tale om klimaforandringer var på sin vis overraskende, fordi det ellers er et emne, der kan have en tendens til at blive opfattet som svært, kedeligt, eller som folk har berøringsangst over for jf. projektbeskrivelsen (Fossat 2020). En af de vigtigste erfaringer fra undersøgelsen er dermed, at gæsterne faktisk gerne vil tale om klima, bæredygtighed, forbrug, osv.

I næste afsnit sammenfattes og sammenholdes formidlingstiltagenes udgangspunkt, formater samt den feedback der er blevet samlet.

DEL 4 - Analyse

I projektansøgningen blev målet for formidlingen af "Bylivets sorte omstilling" formuleret således:

Udfordringen for projektets formidlingsdel bliver derfor at undersøge, **hvordan museerne kan bruge kulturhistorien til at skabe personlig refleksion hos den almindelige museumsbesøgende og igangsætte en dialog om fortidens forbrugsmønstre set i forhold til vores nutidige livsførelse og klimapåvirkning.** (Fossat, 2020, s. 8, forfatterens fremhævelse)

I den første del af analysen skal vi se på, hvordan de indledende overvejelser omkring fortællinger, greb og teknologi blev brugt. Dette sammenholdes til sidst i afsnittet med gæsternes feedback

Hvordan blev kulturhistorien formidlet og brugt i formidlingstiltagene?

Der blev lagt et stort forarbejde til formidlingen gennem de fælles workshops med Martin Rauff, og dermed ligger der mange tanker til grund for de realiserede formidlingstiltag. I det følgende gennemgås og analyseres de tanker om greb, teknologi og fortællinger, som blev introduceret i indledningen.

Greb, teknologi og fortællinger

Kigger man samlet på formidlingstiltagene, der blev gennemført i forbindelse med "Bylivets Sorte Omstilling", er det tydeligt, at en del af de ideer man havde fra starten, blev ført ud i livet. Således kan man i notatet efter workshoppen d. 10.11.2022 (Rauff, 2022, s.4) læse, at der blandt andet er følgende ideer i støbeskeen:

- Teater/Film/bog: 'Koblingerne og den sorte omstilling'.
- En art 'byvandring' i veteranbus til en række centrale steder i Odenses industrihistorie.
- Talks: To kriser i én (klima og energi samtidigt). Fremtidens bæredygtige byggeri (EM/DGB samarbejde) 'Fem værste og fem bedste'; genstandseksempler på tøj, der har stort eller lille CO2-belastning skjult i sig, og dets betydning i kulturhistorien.
- Energidag på Energimuseet

Ud af disse er næsten alle blevet realiseret. I vinterferien 2023 kunne gæster på Danmarks Jernbanemuseum opleve "Koblingerne og det store rod", i forbindelse med jubilæumsfejringen af Thriges Kraftcentral d. 24.-25. juni var der en guidet bustur rundt i Odenses energihistorie med "Den sorte busrute", i efteråret 2022 blev der afholdt en klima- og energitalk på Møntergården, og i forbindelse med Forskningens Døgn, blev projektet formidlet gennem oplæg om netop de fem bedste og de fem værste eksempler fra beklædnings- og materialehistorien. I stedet for temaet om bæredygtigt byggeri, slog Energimuseet og Den Gamle By

sig sammen om arrangementet "Klimasamtaler", og den 30. september afholdt Energimuseet "Energis Dag". Derudover er der kommet "Følsomt Klimabroderi" og "Rejs jer mod Maskinen" til.

Seks greb

I første del blev projektdeltagernes forarbejde med 'den gode museumsoplevelse' oplyst, og i det følgende gennemgås det, hvordan der er blevet gjort brug af disse overvejelser og intentioner i de endelige formidlingstiltag.

1. *Dramatisering af formidling*
2. *Isenesættelse af Aha-oplevelser*
3. *Genkendelse*
4. *Totalmedieoplevelse*
5. *Dissonans; noget er ikke som forventet*
6. *Stærk scenografi*

Den dramatiserede formidling (Første greb) bruges i såvel "Koblingerne og det store rod", samt i "Odenses Sorte Eventyr", og også i Poetry Slam-arrangementet på Thriges Kraftcentral. Her gøres der brug af netop det faktabaserede og dramatiserede, samt at der gøres brug af en allerede tilstedeværende *stærk scenografi* (Sjette greb), ved at arrangementet både tematisk og fysisk befinder sig midt i den sorte teknologi. Den kæmpe dieselmotor, er ikke bare et bagtæppe, men bliver startet som en del af oplevelsen. Generelt hænger scenografi og dramatisering – ikke overraskende – tæt sammen. I alle de dramatiserede formidlingstiltag, er en stærk scenografi og/eller inddragelse af rum og genstande, en stor del af oplevelsen. Også i "It Socks" opbygges der universer, som dels iscenesætter det lysende forbrug, og dels tekstilproduktionens mørke sider. I "Klimasamtaler" er der på sin vis også tale om en effektiv scenografi i form af 100 års klimaplakater på væggene. "Dramatiseringen" låner fra scenekunsten, og i en vis grad fra billedkunsten, ved at skabe rum, eller benytte rum, der taler ind i den fortælling, man ønsker at formidle. I det første greb om dramatisering af formidling ligger der også et ønske om *in situ formidling*, og dette benytter mange af formidlingstiltagene sig af. "Odenses Sorte Eventyr" tager gæsten med rundt i både litteratur- og energihistorien, ved at vise gæsterne (måske) allerede kendte steder og bygninger, og binde dem ind i en fortælling om byen og samfundet før og nu. I Den Gamle By foregår madtemaet i de forskellige køkkener; *Købmandsgården, år 1864. Formad, øllebrød, høkkasse og støbejernskomfur. Huset i Havbogade, år 1927: Retter med fars, kødhakkeren og drømmen om gas. 1974-bydelen og frem til 2014/i dag* (Rasmussen, 2023, s. 2-7). Også minirundvisningerne i Den Gamle By gør brug af, at man på bare 20 minutter kan bevæge sig fysisk fra 1800-tallets torv, til Rahbeks minimarked fra 1960'erne, og på vejen få en hurtig introduktion til den madhistoriske udvikling fra kålgård til konserves. Rundvisninger til fods og i bus

er også klassisk *personbåren formidling* (Første greb), og gør brug af byernes og museernes fortættede historiske rum. Dette greb blev også brugt til "Energis Dag" (rundvisning i 1920'erne husene)," Den Sorte Busrute", og på "Havnekulturfestivalen".

Forventninger og overraskelser

Der er hele tre greb der på forskellig vis italesætter gæstens forventninger og forhold til emnet og museerne; ønsket om Aha-oplevelser (Andet greb), genkendelse (Tredje greb) og dissonans (Femte greb). At arbejde med disse handler i sidste ende om at have en virkelig god fornemmelse af, hvem gæsterne er, eller kunne tilpasse formidlingen således, at den kan skabe disse effekter.

Aha-oplevelsen blev italesat i flere interviews ("Klimasamtaler", "It Socks" og "Odenses Sorte Eventyr"), og især arrangementet "Klimasamtaler" synes at have haft et format, der lagde op til eftertænkning, dialog, og oplysning omkring klimaspørgsmål. Dette arrangement lagde op til både genkendelse og dissonans. Plakaterne fra 100 års klimakamp, hvoriblandt der var både velkendte kunstnere og velkendte budskaber, havde velkendte paroler og kunstnere. Dissonans kunne dermed opnås, når gæsterne befandt sig i det ellers stærkt visuelt og æstetisk prægede plakatmuseum, men også blev mødt af tankevækkende klimaspørgsmål, og invitationen til at se nærmere på eget CO₂-forbrug og følelser omkring klima. Et ekstra aspekt i forhold til gæsternes overraskelse var, at alle befandt sig der tilfældigt, dvs. det var ikke en del af deres plan eller forventning, at opleve "Klimasamtaler". Også i "It Socks" oplevede de adspurgte gæster overraskelse over "bjerge af tøj" og hvor længe forbrug og genbrug har været et tema historisk set. Aha-oplevelse og Dissonans bruger begge overraskelsen som greb, og dette kan være både i det store og det små; "fun" og "knap-så-fun" facts om danskernes tøjforbrug, anekdoten om hvorfor noget hedder "blåstemplet", forskningsresultater, oplæg osv. – alle disse kan indeholde elementer af overraskelse og dissonans, men det kræver at man kender sit publikums forventninger. Det samme kan siges om genkendelse (Tredje greb) – genkendelse forudsætter en vis kontekst fra gæstens side; viden, erfaring og referencer. Kulturhistoriske museer vil ofte have et stærkt element af netop dette, da de jo arbejder med områder, der berører folks eget liv – eller de foregående generationers. Der er dermed rig mulighed for at tage udgangspunkt i eksisterende udstillinger, genstande, bygninger osv., der knytter an til historien om bylivets sorte omstilling, energihistorie og klimaforandringer. Omvendt kan man sige, at for folk med en anden baggrund end dansk, vil der ud over det sproglige også være en anderledes forudsætning for genkendelse. Hvad gæsterne træder ind i rummet med, og hvad der for dem således er genkendeligt, er en kompleks målestok at arbejde med. Således havde genkendelsen også det iboende vilkår, at den ikke var et særlig godt greb for andre typer besøgende, såsom f.eks. turister eller udenlandsdanskere.

I formidlingstiltagene blev genkendelse også brugt aktivt i f.eks. brugen af en hånddreven mølle til at tale om industrialiseringen af møllerne. Her var der mulighed for både genkendelse, erfaring og historisk perspektiv. Ligeledes var "It Socks" via sine referencer til velkendte odenseanske bygninger, tekstiler man kunne få lov at tage og føle på (og prøve på), og ikke mindst det overordnede emne sokker, også baseret på genkendelse for flere målgrupper end dem, der selv havde oplevet accelerationen i tøjproduktionen, og det deraf afledte (over)forbrug. Også "Den Sorte Busrute" skabte genkendelse, ved at deltagerne med rundt til en lang række konkrete bygninger og infrastrukturer, der fortalte om Odenses energihistorie. "Minirundvisninger" og "Madtema" i Den Gamle By, gav gæsterne mulighed for at bevæge sig både fysisk og historisk rundt, samt at prøve kræfter med konkrete madlavningsprocesser, der talte ind i bæredygtighed. I rundvisningerne i 1920-husene på Energimuseet, blev på "Energis dag" udgangspunkt for samtaler om elektricitet, bygningskultur.

Det fjerde greb *totalmedieoplevelse* behandles i følgende afsnit, da det taler ind i *pointer om teknologisering* fra de indledende workshops.

Tech, totaloplevelse, midlertidighed

Hvor der i de indledende workshops udtrykkes stor begejstring for "totalmedieoplevelsen" (Fjerde greb), så er der også samtidig en erkendelse af, at de kraftigt teknologiserede formidlingsformer, om end de kan være særdeles effektfulde, også er både omkostnings- og driftstunge. Kigger vi overordnet på formidlingstiltagene, så er det også klart, at de er karakteriserede ved at være midlertidige, de fleste af dem er enkeltarrangementer, samt at de ikke i særlig høj grad gør brug af teknologi som bærende element. Dette er ikke overraskende; for at skabe en "totalmedieoplevelse", kræves der langsigtede investeringer i formidlingen, hvilket ikke har været indenfor projektets rammer. De deltagende museer nævner også selv i "Pointer om teknologisering", at højteknologiske løsninger er udfordrende i forhold til drift og kvalitet. I stedet har formidlingstiltagene i forbindelse med "Bylivets Sorte Omstilling" i høj grad gjort brug af museernes allerede eksisterende udstillinger, genstande, samarbejder, omkringliggende byrum og hands-on-aktiviteter og lavteknologi – hvilket også ligger i tråd med ønskerne fra starten.

Fortællinger i formidlingen

Fra det indledende arbejde med Martin Rauff var der, ud over de forskellige greb og tanker om teknologisering, blevet arbejdet med syv vinklinger på fortællingen om den "sorte" omstilling;

1. Historien om LTS (Large Technological Systems) og infrastrukturen
2. Historien om udviklingen af byen som fællesskab

3. Individets klima-aftryk er vokset fra 1850 til i dag, og allermest efter 1950
4. Ønsket om vækst er en forudsætning for at den sorte omstilling lykkedes/blev realiseret
5. Overskud (af energi) giver udviklingspotentiale
6. Bag den sorte omstilling ligger noget almenmenneskeligt: vores glæde ved 'mere', behov for komfort, for at vise hinanden hvad vi har/ kan mv.
7. Den enkeltes forbrugspotentiale er vokset over tid

Disse fortællinger har været med til at informere formidlingstiltagene, ved at give projektdeltagerne et fælles udgangspunkt for vinklingen, samt intern feedback og etableringen af samarbejder. De syv vinklinger griber ind i hinanden, og i de andre dele af det forudgående arbejde; "It Socks" arbejder både med byen som fællesskab, med "glæden ved mere" og forbrugspotentialet, samt den energiteknologiske udviklings indflydelse på tekstilforbruget. Til "Energis Dag" var det både væksten i det individuelle klimaaftryk, nutidig og historisk viden om energiforsyning og infrastruktur, byen som (mad)fællesskab m.m. der var blandt emnerne i oplæggene. Oplæg om tøj-, mel- eller energiproduktion taler ind i både forbrug, samfundsudvikling og (byernes) infrastruktur. I arrangementerne, der havde noget med Thrige at gøre, var elektricitet, forsyning og industri en del af fortællingen. I undervisningsmaterierne er det især en historisk bevidsthed om udviklingen af hverdagens komfort, og hvilke omkostninger denne har. Dette er bare nogle få eksempler fra formidlingskataloget, men samlet set kan det siges, at formidlingstiltagene bærer præg af, at der ikke formidles én central fortælling – men (mindst) syv forbundne fortællinger, der på forskellig vis formidler projektet til de besøgende. I det følgende afsnit skal vi se lidt kritisk på, hvordan dette lykkedes i formidlingen.

At formidle begreber og sammenhænge på tværs af institutioner og fagområder

"An inherent challenge for energy communication lies in the nature of energy issues that cut across specialised technological fields and everyday life. While energy experts talk about network operation, generation capacity and peak demand, many ordinary energy consumers are concerned with things that are more familiar to them, such as household power supply, appliances and routines." (Shin & Shappells, 2021, s.16)

Hvor de syv vinkler uden tvivl har været et godt værktøj internt i projektet, så knyttes der her en kommentar til begreberne, som er brugt i formidlingen. Ovenstående citat beskriver meget godt udfordringen i formidlingen af et komplekst emne, der både prøver at favne forskellige forskningsfelter og museumsprofiler. I deres "Energy Communication Toolkit" kommer Shin og Shappells ind på forskellige metoder til at kommunikere og formidle projekter, der har med energi at gøre (Shin & Shappells, 2022). Selvom "Bylivets Sorte Omstilling" handler om andet end energi også, giver det mening at se på nogle af anbefalingerne som Shin & Shappells kommer med.

Som et værktøj nævnes et såkaldt "energy glossary" (Shin & Shappells, 2021, s. 17), hvor der fra afsenderens side afklares både hvilket internt vokabular, der bruges i projektet, men også undersøge hvilket vokabular modtagere og offentlighed benytter. I forarbejdet til formidlingstiltagene har der gennem de syv fortællinger ligget, om end ikke en ordliste, så en vinklingsliste, som beskrevet ovenfor. Men skulle man komme med en kritik af formidlingstiltagene, så ville det være, at det kunne have været nyttigt med et mere konkret vokabular for projektet, og dermed formidlingen, samt en bevidsthed om hvornår man kommunikerede ud fra interne begreber. De fejltolkninger, der kan komme gennem at bruge (for) interne formuleringer i kommunikationen udadtil, var der et eksempel på i forbindelse med "Odenses sorte eventyr". Gæsterne forstod simpelthen ikke at 'sort' stod i modsætning til 'grøn' som i "grøn omstilling", og titlen vakte derfor undren, men ikke genkendelse. Til det uddybende spørgsmål svarede en gæst, at hun syntes forestillingen havde handlet om "lys, lys, lys" (Optagelse 9, "Odenses sorte eventyr" 24. september 2023), og dermed var temaet om "den sorte omstilling", slet ikke en del af gæstens oplevelse.

Ovenstående er en udfordring, der ikke kun findes i formidlingen, men også i de forskningsfelter, der – og det understreger problemet – kalder sig selv for grøn humaniora, bæredygtighedshistorie, miljøhistorie osv. I sin gennemgang "Tendenser og muligheder i dansk og international miljøhistorie", viser Bo Poulsen udviklingen af miljøhistorie som historisk felt (Poulsen, 2022) og omtaler her udgivelser, der handler om forurening, kemi, politiske aspekter, natursyn, energi- og ressourcer, mm. Alene det faktum, at temanummeret hedder *bæredygtighedshistorie*, og Poulsens bidrag handler om *miljøhistorie*, sætter streg under udfordringen: at der er mange begreber i spil. Det er derfor ikke underligt, at denne kompleksitet er flydt ind i formidlingen.

Der skal ikke skrives meget om de mange akademiske, institutionelle, samfundsmæssige og hverdagsrelaterede felter, der flyder ind i "Bylivets Sorte Omstilling", dette er blot en perspektivering af, at emnet – emnerne? – er kendetegnet ved en stor kompleksitet. Også gæsterne bruger en stor variation af ord til at beskrive formidlingstiltagene og deres egne holdninger – energi, bæredygtighed, miljø, klima – men også en stor del følelsesmæssige ord. Dette emne bliver behandlet i næste afsnit.

Blev der skabt personlig refleksion hos de besøgende?

Ud fra den feedback, der blev indsamlet, kan det overordnet siges, at de adspurgte udviste interesse for klimaspørgsmål, og flere havde refleksioner over deres egen rolle og handlemuligheder som f.eks. i "Klimasamtaler" (fremhævningerne er forfatterens):

I: *Hvad tager I med herfra?*

P1: Jamen det er jo en eye-opener, så skulle man ikke i forvejen ha' en snak om, **vi har investeret i en elbil, og vi troede vi havde købt et godt naturgasfyr** og havde gjort det rigtige, og det

viser bare hvor hurtigt tingene bevæger sig .. absolut eye-opener, godt initiativ. (Optagelse 3, "Klimasamtaler", 3. juni 2023)

Også de adspurgte i "It Socks" havde fået noget ekstra at tænke over. De tilkendegav selv at arbejde med bæredygtighed, men inden for et andet område end tekstiler, og at udstillingen havde fået dem til at overveje næste gang de stod med en trøje på tilbud:

"Det er det der nice to have og need to have ikk'? Næste gang når man står med den ikk'... **jeg har fire i forvejen** – væk med den" (Optagelse 10, "It Socks", 12. juni 2023)

Tilbagemeldingerne og observationerne, som blev gennemgået i afsnittet om feedback fra gæsterne, viser et billede af en målgruppe, der gerne vil tale om klima, men også en målgruppe der allerede har en masse viden og holdninger, inden de kommer ind i museumsrummet, eller deltager i de forskellige rundvisninger, oplæg m.m.

Et vigtigt input, der kan tages med videre, er netop det faktum at gæsterne allerede selv har viden og interesse, og tilsyneladende allerede reflekterer over deres egen rolle i klimaforandringerne. Dermed viser der sig et behov, ikke bare for at formidle den viden som projektet akkumulerer, men også for at museerne generelt set kan spille en vigtig rolle i forhold til at facilitere samtaler om klima.

Tilbagemeldingerne fra den dramatiserede formidling i form af "Odenses Sorte Eventyr" viste, at det måske havde været nødvendigt at være mere tydelig i fortællingen om hvad "sort omstilling" var, måske især når der var tale om et oplevelsesorienteret format. Den dramatiserede byvandring med bidder fra H.C. Andersen og Pontoppidan, blev rost af gæsterne. Men samtidig var de adspurgte slet ikke klar over, at det havde noget med "Bylivets Sorte Omstilling", miljø, klima eller udviklingen i brugen af fossile brændstoffer at gøre. En af de adspurgte blev endda gennem Pontoppidans ord opfordret til at være mindre konservativ:

P2: Jeg vil sige, at nu er jeg ved at være en halvgammel mand, og det... Pontoppidans ord som hele tiden sådan trækker til "hold nu op med at være (et) så konservativt land, det går nok godt med den nye teknologi" og sådan noget, det var en udfordring, og spændende! (Optagelse 8, Odenses Sorte Eventyr, 24. september.2023)

Med Jensens typologi for brugerpositioner i baghovedet kan man konkludere, at i en envejs-kommunikation, som ved lydvandringen, tages der 100 % hånd om oplevelsen fra arrangørernes side. Det har både fordele og ulemper, når det kommer til formidlingen af "Den Sorte Omstilling". Fordelen er den fuldstændig stramt kuraterede kombination af form og indhold, som tekstbidderne, ruten, og de dermed udvalgte nedslag i både tid og historisk materiale.

Ulempen er, at den bagvedliggende fortælling helt eller næsten forsvinder fra gæsternes mulige oplevelsesrum. At der er tale om et arrangement, der har sin rod i et forskningsprojekt, og som er bygget op omkring dels lokale historiske steder og fortællinger, dels stiller kritisk spørgsmål til den teknologiske udvikling, er ikke tydeligt for publikum. De adspurgte var meget begejstrede for *oplevelsen*, der uden tvivl havde et højt kunstnerisk niveau, og var veludført og mættet med indtryk, men koblingen til gæsternes nutidige forbrug, og spørgsmål om teknologisk udvikling, klima og bæredygtighed, var ikke tydelig for dem som blev adspurgte om deres oplevelse efterfølgende.

Kataloget over formidlingstiltag, samt tilbagemeldingerne og observationerne, peger på at det ikke er lige meget, hvilket format der vælges – et oplevelsesorienteret format med et aktivt publikum, kan gennem f.eks. broderi, håndkværnet mel eller madlavning, lægge op til både læring og samtale. Et oplevelsesorienteret og hovedsageligt passivt format, vil derimod ikke indbyde til at gæsterne bidrager med deres viden. Dette kan helt simpelt være et spørgsmål om, at gæsterne slet ikke opfordres til at engagere sig:

” Top-down communication may invite the audience’s sense of being controlled (reactance), while an inclusive communication format tends to increase an audience’s willingness to engage with the topic. (Shin & Shappells, 2021, s. 14)

Der ligger dermed et spændende spørgsmål om, hvilke brugerpositioner, der egentlig egner sig særligt godt, når det kommer til formidlingen af klima, bæredygtighed og forbrug. Blandt formidlingstiltagene kan ”Odenses sorte eventyr”, f.eks. kategoriseres som tilhørende Jensens 4. oktant:

”Den 4. oktant udtrykkes af kombinatorikken af: oplevelsesorienteret, teknologisk og passiv modus. Museumsbrugeren bliver her positioneret som modtager af oplevelsesorienteret – dvs. fortællende, emotionel, engagerende etc. – teknologisk understøttet eller medieret museumsformidling i en passiv 1.0-modus.” (Jensen, 2020, s. 23)

Det interessante er, at hvis man sammenholder gæsternes feedback til ”Odenses sorte eventyr”, så italesætter de netop fortællingen og oplevelsen, som det de har fået med derfra. Men samtidig tilkendegav de ikke, at oplevelsen havde bibragt dem refleksioner over industrialiseringen, den øgede brug af fossile brændstoffer, eller andre af de miljø- og klimarelaterede temaer i forestillingen.

Det er dog vigtigt at fremhæve, at det vidensbaserede og oplevelsesorienterede ikke behøver at udelukke hinanden. Interviewet fra et andet dramatiseret/oplevelsesorienteret format, ”Rejs jer mod maskinen” viste, at der ikke skulle ret meget information til, før gæsterne relaterede oplevelsen til spørgsmål om fremskridt, innovation og sort/grøn omstilling. Og gad vide hvad der var sket, hvis de havde fået muligheden for at tale endnu mere med afsenderne af denne viden.

DEL 5 – Konklusion og perspektivering

Det samlede indtryk af gæsternes oplevelser og refleksioner er generelt set overraskende positivt; i projektbeskrivelsen står der ”Psykologiske studier viser, at klimadebatten fremkalder negative følelser såsom frygt, skyldfølelse, hjælpeløshed og vrede, der forhindrer engagement, handling og evnen til at reagere på budskabet” (Fossat, 2020, s. 1). Vi kan af gode grunde ikke vide, hvordan alle gæster har reageret, men tilbagemeldingerne fra interview-samtalerne tydede på, at der var en stor åbenhed og villighed til at tale om klima, forbrug og bæredygtighed, om end det var meget forskelligt, hvordan de enkelte gæster relaterede til dem. En vigtig konklusion er dermed, at formidlingstiltagene tilsyneladende havde en effekt på de adspurgte besøgende. De tanker og følelser de delte i interviewsamtalerne, havde i hvert fald refleksion som en del af indholdet.

Opsummering og konklusion på formidlingsformaterne

”.. fra abstrakte udviklingsprocesser til konkrete formidlingstiltag” (Fossat, 2020, s. 8)

Samlet set blev de menneskeskabte klimaforandringer, byens udvikling, energihistorie, madhistorie og transporthistorie, formidlet på mange forskellige måder i projektet, og forhåbentlig kan nogle af de gode ideer og erfaringer, tages med videre af både projektdeltagere og andre interesserede.

I evalueringsprocessen har det stået klart, at der er blevet skabt nogle gode samarbejder, både museerne imellem, men også i form af eksterne samarbejdspartnere.

Hvis man orienterer sig i Jensens MuseumsMatrix, så kan man sige, at der er gjort megen brug af den helt klassiske vidensformidling, i denne evaluering kaldet ”Ekspertformidling” (s. 18-24), hvor gæsten har en ret passiv rolle som modtager af museernes viden. Dette formidlingsformat er måske ikke så nyskabende, men fra tilbagemeldingerne fra især ”Energis dag” fremgik det, at de adspurgte gæster var meget optagede af de emner som eksperterne fortalte om. Dertil kom at arrangementet hurtigt havde fået fyldt pladserne. Det er altså ikke nødvendigvis problematisk at benytte de mere klassiske formater, men det tiltrækker selvfølgelig også en bestemt målgruppe.

Andre formidlingsformater tiltalte andre målgrupper; ”Koblingerne og det store Rod” var velbesøgt af familier i vinterferien 2023, og ”Sokkemonsterværkstedet” havde også en stor tiltrækningskraft på netop denne målgruppe. Hvorvidt det lykkedes at formidle de mere abstrakte aspekter af ”Bylivets Sorte Omstilling” til den yngre målgruppe står hen i det uvisse, men arrangementerne var velbesøgt.

De dramatiserede formidlingstiltag rettet mod voksne, ”Rejs jer mod maskinen” og ”Odenses sorte eventyr” var interessante at se på, fordi de begge gjorde brug af store maskiner og byrum i deres iscenesættelse, og dermed gjorde meget store ”genstande” til omdrejningspunkt for deres formidling. De befandt sig begge på den oplevelsesbaserede og modtagende akse i

Jensens matrix for brugerpositioner, men adskilte sig fra hinanden på akserne for teknologisk til ikke-teknologisk medieret formidling. Om det alene var forskellene i teknologisk mediering, eller et udtryk for at forskningsprojektet ikke blev italesat lige tydeligt er svært at sige, men hvor de interviewede i det ene tilfælde, slet ikke lavede koblingen mellem formidlings tiltaget og spørgsmål vedrørende den sorte/grønne omstilling, så var det tydeligt for de andre, og en del af den oplevelse de tog med sig videre. Erfaringen fra netop disse to formidlingstiltag må være, at formatet kan komme til at overskygge målet med formidlingen.

Genkendelse med hænderne

Det var ikke kun de rent hands-on-formidlingsaktiviteter, der benyttede sig af håndarbejde eller på anden vis havde elementer af praktisk formidling; de blandede formidlingstiltag "It Socks", "Havnekulturfestival" og "Klimasamtaler" gjorde alle brug af en eller anden form for haptisk aktivitet i formidlingen. Det virker som et vigtigt element i formidlingen af "Bylivets Sorte Omstilling" og sammenhængen mellem de menneskeskabte klimaforandringer og brugen af fossile brændstoffer, at man på denne måde konkretiserer det abstrakte. At dreje en melmølle, at tråde en nål, at lave en badge, at støde salt i en morter - der ligger en stor gave i håndværket, fordi det uden så mange ord formidler, hvilke fysiske forudsætninger - kraft, finmotorik, øjemål, koordinering, materialeforståelse - der egentlig ligger til grund for vores højt automatiserede og masseproducerende nutid. De fysiske handlinger, som at male mel eller tråde en nål, vælge materialer og få dem til at hænge sammen, det er de handlinger, som maskinerne har overtaget igennem industrialiseringen, og dermed det der ligger til grund for brugen af fossile brændstoffer. Koblingen mellem egne oplevede sansninger og udfordringer, og maskinens (og dermed forbrugets) udvikling, kan skabe en erfaring, som bidrager til en dybere historie- og samfundsforståelse. Derudover har det at arbejde med hænderne en dokumenteret fordybelseseffekt, der giver gæsterne mulighed for et afbræk i en ellers travl hverdag.

Brugerworkshops og feedback

Det kan virke uoverskueligt at få inddraget gæsterne tidligt i processen, og inden konceptet er færdigt. Men invitere brugerne af formidlingstiltag ind som en del af udviklingen, viste sig nyttigt, både til at afklare hvordan "Det sorte spil" bedst muligt kan inddrages i undervisningen, hvad der kræver mere og mindre forklaring, og hvad f.eks. undervisere har brug for, for at inddrage et læringsspil i deres undervisning. Den anden brugerworkshop, "ODA + It Socks", lagde grundstenen for det som senere blev "Følsomt klimabroderi", og på den måde gav inddragelsen af gæster/brugere, meget tilbage til projektet og formidlingen. Også de mange noter, tegninger og digte, som gæsterne kunne efterlade i hhv. "Klimasamtaler" og "It Socks", var med til både at skabe interesse hos nye gæster, give noget tilbage til museumsrummet, og efterlade en slags feedback.

Psykologisk perspektiv

I projektets løbetid er der kommet endnu mere fokus på klimaforandringerne, også i et psykologisk perspektiv. I bogen "Klimapsykologi" behandles blandt andet de typiske psykologiske reaktioner på klimaforandringerne, bl.a. apati, ansvarsfralæggelse, stress m.m. (Roepstorff, 2022). Men Solveig Roepstorff er også interesseret i hvad der kan hjælpe mennesker til at forholde sig til klimakrisen og til 'klimaubehag', som hun kalder det (Roepstorff, S. 2022:29), og beskriver at: "(...)det at præsentere mennesker for fakta om klimakrisen ikke er særlig virksomt, men det at reflektere over informationerne, og det de vækker i os, det er mere virksomt." (Roepstorff 2022:18). Dette stemmer godt overens med projektets erfaringer: at de gode samtaler skaber et refleksionsrum hos gæsterne, men så sandelig også hos de formidlere, der taler med dem. Både fra interviews og observationer meldes der om lange gode samtaler om både landbrug, materialeminde og nostalgi, om gæster der har haft gode oplevelser i de dramatiserede formidlingstiltag, og om aha-oplevelser til rundvisninger og paneldebatter, og der meldes om børn, der af lutter iver for at male mel, måtte gå fra Havnekulturfestivalen med vabler på hænderne. Det er også vigtigt at bemærke, at hvad enten de adspurgte aktivt havde opsøgt arrangementerne, eller tilfældigt var kommet forbi, var villigheden og interessen i at deltage i formidlingstiltagene stor.

Et andet vigtigt perspektiv er, at mange gav udtryk for netop negative følelser, samt kritik; "håbløst", "tankevækkende", "eye-opener", "det hele går amok nu", "vi tager det ikke alvorligt", "det er globalt set rigtig dårligt", "grisekød, klimaets død", "et spark til andre mennesker", for at nævne nogle. Dermed giver projektet også anledning til at overveje, hvordan museerne på sigt kan blive endnu bedre til at holde samtalen om klima, forbrug og bæredygtighed kørende. Ifølge Roepstorff er der ingen tvivl om, at langt flere samtaler om klimakrisen vil medføre ændringer i de sociale normer (Roepstorff, S. 2022, s. 180). De svære samtaler skal ud af terapirummet, og ind i det sociale, og dermed også ind på museerne.

Tempo – en glemt og begrænset ressource?

En anden erfaring, til dels fra selve interviewdelen, men også fra observationer af hvordan gæsterne interagerede med tiltagene, var, at museumsrummet og museumsformidlingen kan tilbyde gæsterne et andet tempo, end det de ellers møder.

P2: Men også sådan altså at selvom vi hører meget omkring klimaet i medier og sådan, så er det et sted, hvor man også lige kan stå og reflektere lidt, altså på en anden måde end hvis man bare hører et hurtigt indslag i nyhederne, hvor man er hurtigt videre til det næste, så kan man lige sådan stå "hmm okay, hvad så med vores sommerferie". Altså, det giver nogen muligheder for lige at fordybe sig lidt. (Optagelse 4 "Klimasamtaler", 3. juni 2023)

Det er interessant at tænke på, at fordybelse faktisk er en knap ressource i mange menneskers hverdag, og dermed er fordybelse, langsommelighed, taktilitet og viden, der præsenteres på forskellig vis, virkelig en styrke for museerne generelt, men især når det kommer til formidlingen af energi, klima og bæredygtighed. At have konkrete genstande, billeder eller som i dette tilfælde, plakater, var en vigtig del af de samtaler, der blev ført, ikke kun mellem formidlere og gæster, men også gæsterne imellem.

P: Især det her med at 'klimasamtalen er varm luft', den er sådan, den er aktuell, men den er stadigvæk også meget sådan... ikke aktuell nok! Og så synes jeg egentlig at det... det er meget sjovt at se, at vi har haft gang i den her samtale i 50 år (griner), og der er ik så meget, der har ændret sig, uheldigvis. Men det kan jeg meget godt lide det her, med at der er blevet brugt billeder og ord, til ligesom at lave en kampagne, få deres meninger frem, og på en eller anden måde synes måske de står lidt stærkere end en eller anden video, de har lavet nu til dags. (Optagelse 5, "Klimasamtaler", 3. juni 2023)

Dette leder videre til en observation, der hverken er ny eller ukendt, men som er god at have in mente i formidlingen: gæster kommer ofte sammen. Alle interviewede var par, og/eller en del af en gruppe, der var afsted sammen. De forskellige formater gav meget forskellig plads til at opleve og blive klogere som gruppe. Hvor de stringente programlagte forestillinger, paneller og rundvisninger først og fremmest serverede viden og oplevelser til en samlet gruppe af mennesker, så skabte udstillinger, workshops og blandede formater, en bedre mulighed for en social oplevelse. Gæsterne kunne forholde sig til budskaberne sammen med deres ledsagere undervejs i stedet for kun bagefter. Vil man opnå transformerende samtaler, både gæsterne imellem, og mellem museum og gæster, så skal der kigges på formatet.

Som nævnt i analysedelen, lå der et stort forarbejde i formidlingstiltagene, og mange grundige overvejelser om både indhold og formater/greb, fra de deltagende museers vidensfelt og formidlingserfaringer. Der blev både lagt kræfter i de velkendte formater, men også i udviklingen af nye samarbejder og koncepter, og samlet set foreligger der et imponerende katalog af formidlingstiltag, som andre forhåbentlig har lyst til at lade sig inspirere af. En del af konklusionen må derfor også være, at det betaler sig at lægge kræfter i workshops, forarbejde og samarbejde på tværs.

Ud over alle de spændende formater, som formidlingen af "Bylivets Sorte Omstilling" har vist, viser ovenstående konklusioner at det er en god idé at medtænke følelser, fællesskab og tempo i den fremtidige formidling af de menneskeskabte klimaforandringer. For at reflektere over – og erkende – klimakrisen, er det nemlig nødvendigt at være i kontakt med verden og være nede i tempo og nærværende:

For at erkende klimakrisen er vi nødt til at kunne *sanse* og *mærke*, at noget har forandret sig, og for at kunne det er vi nødt til først at kunne sanse og mærke os selv. At kunne mærke, hvad vi har brug for, hvad der nærer os og gør os glade, så vi får solidt fodfæste og overskud til at række ud over os selv. Det ordløse arbejde foregår bedst,

når vi er så meget nede i tempo, at vi er nærværende og dermed modtagelige for sanseindtryk. (Roepstorff, S. 2022, s. 136)

Litteratur

- Jensen, J. F. (2020) *MuseumsMatrix. En typologi for brugerpositioner i museumsformidling*. Aalborg Universitetsforlag.
- Fossat, S. B. (2020) *Bylivets sorte omstilling. Forbruget af fossile brændsler og forandringsprocesser i byernes hverdagsliv*. Projektbeskrivelse. Museum Odense. <https://museumodense.dk/forskning/forskningsprojekter/byens-sorte-omstilling/>
- Hansen, S.L. (2023). *Fynboer broderer klimafølelser på gamle sokker*. Fyens Stiftstidende.
- Museum Odense (2020) *Bylivets sorte omstilling*. Museum Odense <https://museumodense.dk/forskning/forskningsprojekter/byens-sorte-omstilling/> sidst tilgået 09.03.2024
- Pine II, B. J. & Korn, K. C. (2011). *Infinite Possibility. Creating customer value on the digital frontier*. Berrett-Koehler Publishers.
- Poulsen, Bo (2022) *Tendenser og muligheder i dansk og international miljøhistorie*. Temp tidskrift for historie. Temanummer bæredygtighedshistorie. Nr. 24
- Rasmussen, Christian (2023). *Materiale til Levende Historie. Sommertema 2023. MAD-mere end et måltid*. Den Gamle By
- Rauff, Martin (2022). *"Nogens muligheder bliver senere generationers selvfølge"*. Arbejdsdokument: Bylivets Sorte Omstilling, workshop-notat. Baaring Stories ApS
- Roepstorff, Solveig (2022). *Klimapsykologi*. People's.
- Shin, H. & Chappells, H. (2021) *Energy Communication Toolkit*. Science Museum, London
- Worley, Peter (2019). *TÆNK HØJT! 25 sessioner der får hele klassen med*. Akademisk Forlag

Alle fotos er brugt med tilladelse